

Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Fysiske størrelse | Physical extent:

Galschiøt, C.; af C. Galschiøt.

Vejledning i Havebrug for mindre Jordbrugere

Kjøbenhavn : I. Cohens Bogtrykkeri, 1876

63 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

Galschiot.

Vejledning i Havebrug.

1876.

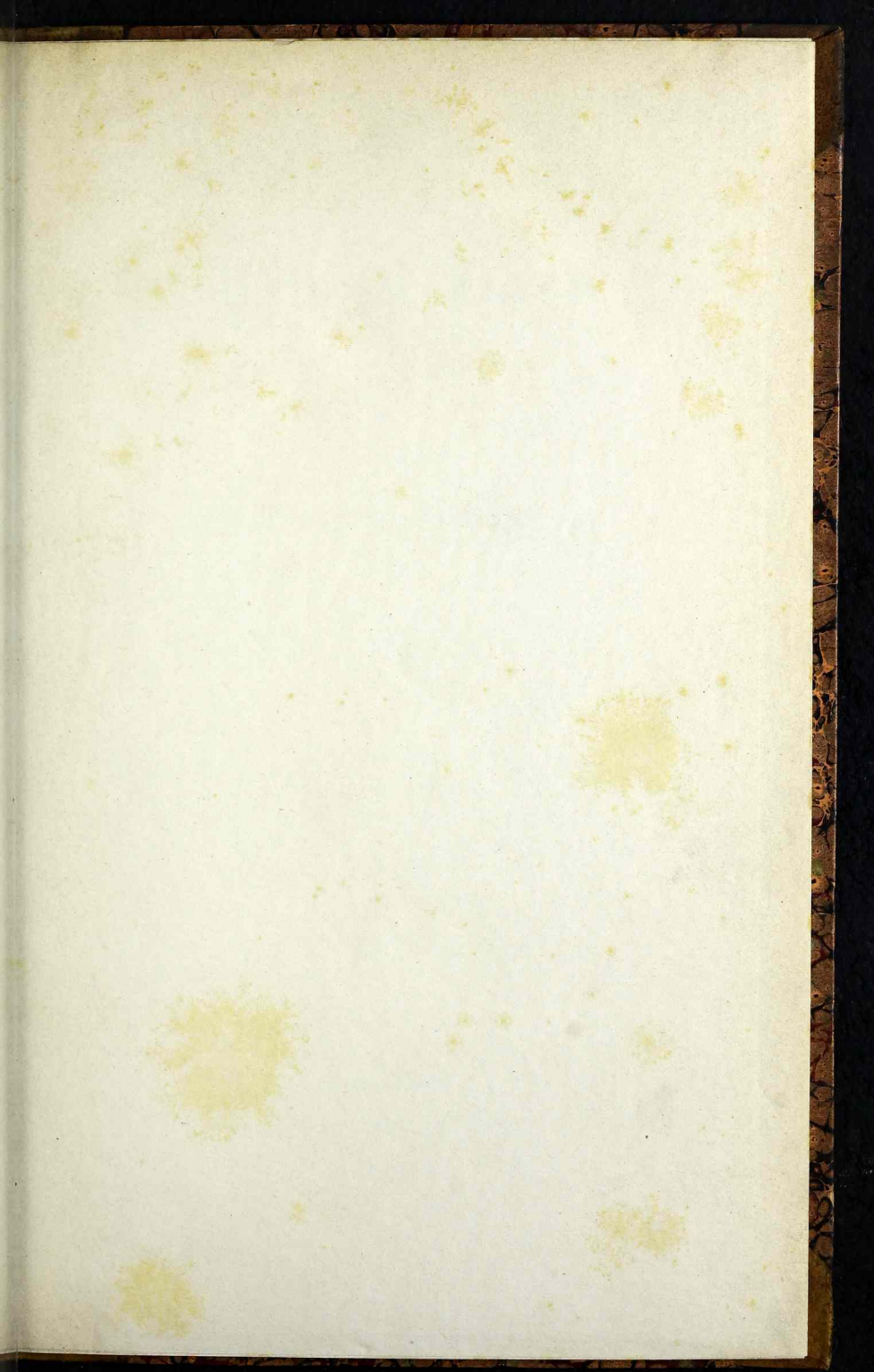
26 - 24.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130021679055

Vejledning i Havebrug

for

mindre Jordbrugere

af

C. Galschiøt,
Gartner paa Ledreborg.

Kjøbenhavn.

I. Cohens Bogtrykkeri.

1876.

I 1871 udsatte Selskabet til Havedyrkningens Fremme en Belønning af 300 Kr. for Udarbejdelsen af en Vejledning i Havebrug for mindre Jordbrugere. Blandt de indkomne Besvarelser fandtes nærværende Skrift at være det, der nærmest havde løst den udsatte Opgave, og Præmien tildeltes Forfatteren.

*Bestyrelsen for Selskabet til Havedyrkningens Fremme,
Februar 1876.*

Hensigten med denne lille Bog er at give den mindre Jordbruger en saadan Anvisning til Dyrkningen af sin Have, at han kan faa baade Nytte og Fornøjelse af den. De i Bogens første Afsnit givne almindeligere Grundsætninger og Regler for Havedyrkning vil han ved nøjere Eftertanke vistnok forstaa at benytte til Vejledning i saadanne Tilfælde, hvor der vanskelig kan gives nogen særlig Anvisning til Fremgangsmaaden, fordi denne beror saameget paa de forskjellige Omstændigheder.

Det er ingenlunde Meningen at han skal dyrke alle de i Bogen omtalte Havevækster, men ved at gjøre et efter Forholdene passende Udvalg af disse, saavel til egen Husholdning som til Afsætning, vil han kunne forskaffe sig et større Udbytte af Haven, der mange Steder nu ofte ligger temmelig ubenyttet hen eller kun dyrkes med Kartofler, som ligesaa godt kunne anbringes i Marken. Hvidkaal og Agurker, Rødløg og Skarlotter, grønne Ærter og tidlige Kartofler samt Jordbær ere i Reglen Varer, der let kunne afsættes i enhver Kjøbstad.

Han maa stræbe efter at indføre et fornuftigt Sædskifte i Haven, hvorved Dyrkningen af den meget lettes, og fremfor alt samle og benytte alle Gjødningsstoffer, som desværre nu saa ofte gaa til Spilde og lidet paaagtes.

Ledreborg, i Januar 1876.

Forfatteren.

Hensigten med denne lille Bog er at give den mindre
forfatter en anden Aarsagen til Udsigten at sin Brev,
at han kan den samme Nytte og Forskjel af det. De i
højest først Alene give mindstestige Overvejelser og
Kegler for Hævedning af den ved udførelse af det. De i
nok forstaa at bevare til Vejledning i samme Tilfælde.
over der sandsynlig kan gives nogen anden Aarsagen til
Forsøgsmåden, fordi denne betragtes som en for-
skjellig Overvejelser.

Det er især den Mening af den skal dykke alle de i
Høgen omstalt Hævedning men ved at give af den for-
holdende passende Udsigt at disse sandsynlig til egen Udsigt
som til Aarsagen. At den kunne være sig af andre Ud-
sigt at Høgen der sandsynlig efter en udførelse sandsynlig
advokater men efter den Udsigt med Høgen som Høgen
samt kunne udføres i Høgen. Høgen og Aarsagen. Hø-
gen og Høgen, grønne Færd og Udsigt Høgen, samt
forstaa den i Høgen. Høgen, der let kunne udføres i Høgen
Aarsagen.

Han man stræbe efter at indføre et fornuftigt Sandsyn-
lighed, hvorefter Udsigten af den meget lettere og fornuftig
alt sandsynlig alle Sandsynligheder som Høgen nu
kan ofte kan til Udsigt og Høgen.

Lithografi i Januar 1816

Fortællingen

Indhold.

<i>Første Afsnit.</i>	Side
<i>Om Jorden og dens Behandling</i>	7
I. Indledning	7
II. Jorden, Jordarterne og Jordblanding	7
Sandet. Leret. Kalken. Muld eller Humus. Jern. Kali. Natron. Phosphorsyre. Ammoniak.	
III. Gødning	13
Staldgødning. Kunstig Gødning. Kompostmøddingen. Flydende Gødning.	
IV. Vandafledning	15
V. Jordens Bearbejdning og de derved forefaldende Arbejder	17
Værktøj. Almindelig Gravning. Hollandsk Gravning. Reol- gravning. Kulegravning. Hakning. Saaning. Plantning. Vanding. Rengjøring.	
 <i>Andet Afsnit.</i>	
<i>Om Hegn og Læ</i>	22
 <i>Tredie Afsnit.</i>	
<i>Om Køkkenurterne</i>	24
I. Første Afgrøde	25
Kaalen. Sellerien. Porren. Rødløget. Det spanske Løg. Agurken. Hovedsalaten. Spinaten. Melspinaten. Timianen og Merianen. Kjørvelen. Radisen. Den sorte Ræddike.	
II. Anden Afgrøde	30
Guleroden. Rodpersillen. Kruspersillen. Pastinakken. Rød- beden. Roen. Skarlotten. Kartoffelløget.	
III. Tredie Afgrøde	32
Ærten. Bønnen. Kartofflen.	
IV. Fleraarige Køkkenurter	35
Jordbærret. Aspargesen. Rhabarbaren. Peberroden. Skorzoneren. Kommen. Syren. Krydderurter.	

	Side
V. Opbevaring af Køkkenurter	39
VI. Frøavl	40
VII. Køkkenurternes Anvendelse og Tilberedning	41

Fjerde Afsnit.

<i>Om Dribænke (Mistbænke)</i>	44
--------------------------------------	----

Femte Afsnit.

<i>Om Frugttræer og Frugtbuske</i>	45
--	----

I. Frugttræer	45
Undergrundens Beskaffenhed. Plantningen. Dværgtræer. Rodbeskæring. Tiltrækning af Frugttræer. Forædling. Kronedannelse. Sygdomme. Æbletræet. Pæretræet. Kirsebærtræet. Blomme-træet. Valdnødtræet. Nøddetræet. Morbærtræet. Kvæden. Kornelkirsebærtræet.	
II. Frugtbuske	55
Stikkelsbærbusken. Ribsbusken. Solbærbusken. Hindbærbusken.	
III. Frugtens Anvendelse	55
Tørret Frugt. Most. Eddike.	

Sjette Afsnit.

<i>Om Blomster (Sirplanter)</i>	57
I. Blomster	57
Fleraarige. Løg og Knoldvækster. Toaarige. Sommerblomster. Kælnø Haveblomster.	
II. Blomstrende Buske	58
III. Græspladse	59

Tillæg.

I. Forklaring til Havetegningen	60
II. Beregning over Indtægt og Udgift ved Haven	62

Første Afsnit.

Om Jorden og dens Behandling.

I.

Indledning.

For at opnaa den største Fuldkommenhed, fordrer enhver Planteart i Reglen sin særegne Jordbund, nogle foretrække leret, andre sandet, nogle tørveagtig, andre kalkholdig Jord; medens visse Planter vokse kraftigt paa et fugtigt, trives andre bedst paa et tørt Sted. Ingen Have vil derfor kunne frembyde et lige gunstigt Voksested for alle vore Kulturplanter; men hvis Jorden enten af Naturen eller ved Menneskets Arbejde er bragt til at indeholde en omtrent ligelig Blanding af Ler og Sand, nogen Muld og lidt Kalk, samt tillige hverken er for vaad eller tør, vil man dog med Held kunne dyrke alle almindelige Havevækster deri.

Beliggenheden af Haven maa jo i de fleste Tilfælde, hvor man ikke udelukkende kan tage Hensyn til det mest passende Jordsmon, rette sig efter Bygningerne eller andre Forhold, og det bliver derfor ofte vor Opgave at forbedre eller saa at sige forandre vor Havejords naturlige Beskaffenhed, saaledes at den under alle Vejrforhold kan give Udsigt til et godt Udbytte. Midlerne hertil ere: Jordblanding, Gjødning, Vandafledning og Bearbejdning.

II.

Jorden, Jordarterne og Jordblanding.

De egentlige Jordarter, der danne Undergrunden, Sandet, Leret og Kalken, have oprindelig været Klipper og Stene, der ere løsrevne fra Bjergene og i Tidens Løb hensmuldrede ved Vandets og Luftens Indvirkning, saaledes som vi endnu stadig se det foregaa f. Eks. ved Strandbredden, hvor Bølgeslaget afrunder Stenene og danner Sand og Grus. Men efterhaanden som Plantevæksten udviklede sig, henvisnede og forraadnede, og Jorden ved Dyrkning berigedes med

Gjødning, dannedes der Muld, hvilken altid findes i det øverste dyrkede eller bevoksede Jordlag, (Madjorden).

Vi skjelne derfor imellem Jordens oprindelige Frugtbarhed, Grundkraften, — der er bleven bestemt ved Sættningen af de hensmuldrede Klipper og Stene, eftersom disse ere komne fra Sandstens-, Granit-, Skifer-, eller Kalkbjerge, — og den Frugtbarhed, som har en senere Oprindelse, idet den hidrører fra Plantevæksten og Kulturen. Aarsagen til den store Ulighed i de forskellige Egenes Frugtbarhed, uagtet de ere blevne lige godt dyrkede og berigede med Gjødning, maa derfor søges i Jordens Grundkraft.

De fleste Havevækster ere ved mangeaarig, omhyggelig Dyrkning i god Jord undergaaede store Forandringer fra deres oprindelige vildtvoksende Tilstand, idet de have opnaaet en høj Grad af Udvikling og derved erholdt andre Former og Egenskaber, end de forhen vare i Besiddelse af. I Reglen frembringe de en større Rod og Bladmasse end de almindelige Kornarter og forlange, naar de skulle opnaa Fuldkommenhed og bevare deres gode Egenskaber, en bedre, dybere og omhyggeligere behandlet Jordbund end disse. Er Jorden ikke god, hvilket ofte er Tilfældet i nyanlagte Haver, maa den derfor grundig forbedres, men vil da ogsaa med Tiden kunne give et forholdsvis langt større Udbytte end den tilsvarende Markjord, uanset at den aarlig kræver mere Arbejde og Bekostning end denne.

For at kunne foretage en saadan grundig Forbedring af Havejorden, er det nødvendigt at kjende de forskellige Jordarters naturlige Beskaffenhed, hvorved man først ret bliver i Stand til at raade Bod paa deres Mangler ved en hensigtsmæssig Blanding og Behandling af dem.

Jorden bestaar vel hovedsageligen af Sand, Ler, Kalk og Muld men den indeholder tillige andre Bestanddele f. Eks. Jern, Kali, Natron, Phosphorsyre og Ammoniak, der ere af den største Betydning for Planterne, omendskjønt de i Almindelighed kun forekomme i mindre Mængde.

Sandet er i ublandet Tilstand aldeles ufrugtbart. Det er løst og optager med Lethed Vandet, men holder ikke paa det, da det enten siver igjennem ned til de underliggende Lag eller hurtigt fordampes, fordi Sandet tillige stærkt opvarmes af Solen. Det kan være stenet og grovkornet som i Grus og Strandsand, eller fint og sammenfaldende som i Bakke- Hede- og Flyvesand. Grus og Bakkensand indeholde mest Ler og ere derfor de frugtbareste. Bestaar

en Jord overvejende af Sand, kaldes den Sandjord. Denne er varm og udtørres let, hvorfor den giver et daarligt Udbytte i tørre og varme Somre, medens den derimod i fugtige og kolde, kan være god. Sandjorden har den Fordel at blive tidlig bekvem til Bearbejdning om Foraaret, og da Planterne tillige udvikle sig hurtigt i den, egner den sig især til Dyrkning af saadanne Vækster, som man ønsker saa tidligt som muligt. Den har derimod den slemme Mangel, at Planterne paa Grund af dens Løshed ikke staa fast i den, og at deres Rødder ofte blottes i Storm og stærkt Regnskyl. Trænger Sandjorden til Forbedring, maa denne gaa ud paa at tilføre den saadanne Stoffer, som kunne binde og fæstne den, samt gjøre den rigere paa Muld, hvor dette mangler, f. Eks. Ler, Parkdynd, Græstørv, Tørvesmuld, Vejafskrab o. s. v. Ved denne Jordart er Undergrunden af den største Vigtighed; thi bestaar denne af Ler eller Mærgel, der ligger saa overligt, at det kan bringes op ved Kulegravning eller Mærgling, da er en saadan Jord meget lettere at opdyrke og forbedre, end naar den hviler paa et Grus- eller Stenlag, som lader Størstedelen af Regnvandet slippe igjennem. Lerunderlaget derimod tilbageholder dette og danner et Forraadskammer, hvorfra den overliggende Madjord atter opsuger Fugtigheden i den tørre Aarstid. Gjødningen opløses hurtigt i Sandjorden og kommer snart Planterne tilgode, derfor maa den gjødes ofte, men ikke saa stærkt hver Gang, og man foretrækker hertil de saakaldte kolde Gjødningsarter som Ko- og Svinemøg, der opløses langsommere og derfor virke længere. Sandjorden er i det hele taget lettere at behandle og bearbejde end Lerjorden, men fordrer ogsaa en rigeligere Vanding i tørre Somre. Naar Ukrutsrødderne pilles af ved Vintergravningen, er det ofte tilstrækkeligt ikkun at rive Jorden om Foraaret, hvorved den holder bedre paa Vinterfugtigheden; i ethvert Tilfælde bør den da kun graves overligt.

Leret. Hovedbestanddelen af dette, det rene Ler, er vel intet Næringsmiddel for Planterne, men findes i Naturen næsten altid forenet og blandet med forskellige af de forannævnte for Plantevæksten meget gavnlige Bestanddele (Kali, Natron, Ammoniak), der i mindre Mængder forekomme i Jorden og danne dermed det, vi i daglig Tale kalde Ler. Sandet indeholder derimod meget mindre af disse vigtige Stoffer, og de blive tillige her langt lettere udvaskede af Regnvandet end i Leret, som har en stor Evne til at bevare og holde paa Plantenæringsstofferne. Derfor ere Lerjorde ne altid kraftigere og

rigere end Sandjordene og udtæres langt fra saa let som disse, der ere vanskelige at ophjælpe og stadig kræve fornyet Tilførsel af Gødning. Leret er i sine Egenskaber ganske modsat Sandet. Det er fast og sammenhængende, optager vanskeligt Vandet, men tilbageholder en stor Mængde deraf. Det udtørres sent og opvarmes kun langsomt af Solen, samt taber Varmen hurtigere end Sandet. Lerjorden er derfor kold og vanskelig for Planterødderne at gjenne-trænge, i fugtigt Vejr bliver den vaad og klæbrig paa Overfladen, i Tørke derimod haard og revner, hvilket gjør, at den er vanskelig at behandle, og man maa nøje passe det rette Tidspunkt for Gravningen om Foraaret, naar den hverken er for vaad eller tør. I tørre og varme Somre giver denne Jord det bedste Udbytte, fordi den holder sig saa længe fugtig, i kolde og fugtige Somre derimod ofte et slet. Da Gødningen langsomt opløses i Lerjorden, passe de varme Gødningsarter, Heste- og Faaremøg, Gødning af Fjærkreaturer og Guano bedst for den, da disse hurtigere opløses end de kolde. Stiv Lerjord kaldes en Jord, der indeholder saa meget Ler, at den i fugtig Tilstand bliver fedtet og sejg; Skørler, naar den har et større Indhold af Sand, og Lermuld, naar den er muldrig. Mærgel er en Lerjord, som indeholder saamegen Kalk, at den af denne Grund benyttes til Overgødning paa Jord, der mangler Kalk i Madjorden. Mærgelen findes sjelden i Overfladen, men ligger gjerne dybere. Blaaleret er den sejgeste Lerart og næsten uigjennemtrængelig for Vandet. Forekommer det under Madjorden, er denne ofte sur og kold, da Vandet bliver staaende ovenpaa Lerlaget eller følger dette og bryder frem som Kildevæld, hvor Leret nærmer sig Overfladen.

Modsat Sandjorden forbedrer man Lerjorden ved at ophæve dens Tæthed og bindende Egenskaber. Dertil benyttes Sand, Grus, Kalkgrus, halvforraadnet Løv, Kvas, Halm og Tang, halmet Gødning, Aske, Tørvesmuld, Tørvejord og Muld. Lerjorden forlanger meget mere Bearbejdning end Sandjorden, dels fordi den er tung, og dels fordi den er saa vanskelig at smuldre. Frosten bidrager meget til at smuldre den, naar Jorden lægges i store Klumper og Rygge ved Vintergravningen.

Kalken forekommer kun enkelte Steder her i Landet i ren Tilstand som hele Jordlag, og sjelden i Overfladen af Jorden. Den staar i Egenskaber midt imellem Sandet og Leret, da den hverken er saa løs som det første eller saa fast som det sidste, naar den er hensmuldret. Af Vand optager den en stor Mængde, men udtørrer atter hurtigt. Kalken er ikke alene et vigtigt Næringsmiddel for

Planterne, men virker tillige saaledes paa mange af de andre i Jorden værende plantenære Stoffe, at disse lettere kunne opløses og optages af Planterne. Fremdeles borttager den Surheden af Jorden paa lavtliggende og fugtige Steder, naar den føres paa enten i Mærgelen eller som brændt Kalk. Af disse Grunde er det, at Mærgel og Kalk virke saa gavnligt paa mange Jorder, især saadanne som mangle Kalk. Om denne indeholdes i Jorden, er det let at opdage, thi naar man holder Vineddike eller fortyndet Svovlsyre paa lidt af denne, bruser Syren, saafremt Jorden indeholder Kalk; i modsat Tilfælde mærker man intet. Kun naar Jorden indeholder saamegen Kalk, at den deraf bliver hvidagtig, kalder man den Kalkjord. Denne er en meget varm og hidsig Jord, der forlanger hyppig og rigelig Gjødning, og er kun frugtbar, naar den har et større Indhold af andre Jordarter. Ler, Sand, Parkdynd, Mosejord og Muld tjene til dens Forbedring.

Muld eller Humus, der er fremkommen af forraadnede Planter og Dyr, findes i størst Mængde, hvor Jorden i mange Aar har været dyrket og gjødet, eller paa saadanne Steder, hvor mange Planter aarlig forraadne f. Eks. i Skove og Moser. Den er af den største Vigtighed for Plantevæksten, da den indeholder meget Næringsstof. Mulden har en stor Evne til at optage og bevare Fugtigheden og opsuger tillige flere Luftarter, med hvilke den danner nye Forbindelser, som ere gavnlige for Planterne. Mangler Mulden, er Jorden ufrugtbar, men allerede naar den indeholder $\frac{1}{20}$, kan den frembringe Afgrøder, og med $\frac{1}{10}$ Muld være meget frugtbar. Den henregnes dog først til Muldjord, naar den indeholder meget mere Humus, saa at den er bleven mørk og tildels har forandret sin oprindelige Natur. En god Muldjord, som ikke mangler de nødvendige Lerdele, vil altid være den frugtbareste Havejord, naar den tillige har en heldig Beliggenhed; thi den indeholder de fleste Næringsstoffer, er varm, lider ikke ved Tørke eller stærk Væde og er dertil let at behandle. Sort Muldjord kaldes en Jord, der oprindeligt har bestaaet af Sand og Ler, men som ved mangeaarig Dyrkning og Gjødning er bleven meget muldrig, saaledes som den ofte findes i og omkring Byerne, i gamle Haver, Vænger, Stakkehaver, Brændepladse o. s. v. eller efter afdreven Skov. Saadanne Steder indtages ofte til Haver, og Jorden kan undertiden være saa muldrig, at den fattes de Stoffe, som findes i Leret og Kalken, og den er da, hvad man kalder »gejl«, d. v. s. vel i Stand til at udvikle en stor Bladrigdom, men ikke megen Frugt og Kjærne. Den er mærgelfattig, og en god Mærgling eller Kulegravning vil da gjøre langt mere Gavn end Gjødning.

Tørvejord og Mosejord ere ikke frugtbare, omendskjønt de hovedsagelig bestaa af ren Muld, fordi de lide af Surhed og ganske mangle Ler og Kalk. Surheden borttages ved Mærgling og Overgjøden med brændt Kalk. De ere løse og blive let for tørre, naar de afgrøftes, hvorfor de maa behandles som Sandjord ved Paaførsel af bindende Stoffer. Vejafskrab gjør her en god Virkning, da dette bedre blander sig med Jorden end Mærgelen.

Skovmuld er meget frugtbar, naar den først bliver udluftet, dybt bearbejdet og mærglet.

Lyngjord findes ofte i Hedeegne i et temmeligt tykt Lag ovenpaa det underliggende golde Sand. Den er ufrugtbar, og dersom den ikke hviler paa et dybere liggende Ler- eller Mærgelunderlag, som kan bringes op til dens Forbedring, betaler den kun sent de Omkostninger, man anvender paa den. Mængder Mærgelen, anvendes et tyndt Lag af brændt Kalk, som strøs ovenpaa Jorden. Forinden maa den derpaa voxende Lyng afhugges og brændes, hvorpaa Asken spredes. Findes der Ahl under Lyngjorden, maa den opbrydes, da Planterødderne ikke kunne trænge igjennem den.

Jern findes næsten i al Jord, og forekommer undertiden i saa stor Mængde i Undergrunden, at denne maa kaldes stærk jernholdig. Den faar deraf en gulagtig, rødbrun eller graaagtig Farve. Det findes saaledes i Rødsand, Rødder og Ahl, og er i Almindelighed meget skadeligt for Plantevæksten. Naar det bringes op til Jordens Overflade, forandrer det under Luftens Indflydelse sin Sammensætning og Farve, som bliver mørkere, og taber derved for en stor Del sine skadelige Egenskaber; men der kan dog ofte hengaa længere Tid, forinden denne gavnlige Forandring er fuldendt, og man maa derfor vogte sig for at bringe for meget af Undergrunden frem for Dagen paa en Gang.

Kali, Natron, Phosphorsyre, Ammoniak og flere andre Stoffer forekomme ikke i saa stor Mængde i Jorden, at de kunne bemærkes ved en almindelig overfladisk Undersøgelse af denne, men de ere ikke desto mindre, som alt anført, af den største Vigtighed for Plantenæringen og spille ligeledes en vigtig Rolle i mange Gjødningsarter.

Ofte bruges blot Betegnelserne let eller svær (stærk) Jord, hvilket omtrent er ensbetydende med sandet og leret Jord.

III.

Gødning.

Planterne drage ikke al deres Næring ene af Jorden igjennem Rødderne, men indsuge ogsaa en stor Del af Luften ved Hjælp af Bladene. Naar de forraadne, afgive de atter til Jorden ikke alene hvad de have taget fra denne, men desuden ogsaa en Del af hvad de fik fra Luften, og Jorden faar derved mere tilbage end den har givet. Forraadne Planterne, hvor de ere voksede frem, taber Jorden altsaa intet, men bliver stedse muldrigere, saaledes som i Skovene; bortføres de derimod, som Afgrøder fra Haven og Marken, taber Jorden og bliver aarlig fattigere paa Muld og Plantenæringsstoffer, saafremt det tabte ikke erstattes ved Gødning; med andre Ord Jorden bliver udpint. Derfor er Gødning nødvendig, naar Jordens Frugtbarhed skal vedligeholdes og forøges, og alle Stoffer, som forsyne Jorden med Næring for Planterne, kunne henregnes til Gødning. De virke imidlertid ikke alene gjødende, men ogsaa ved at skjørne eller fastne Jorden, saa at den bliver mere bekvem for Rodvæksten.

Staldgødning indeholder, naar den er godt gjæret, alle de Næringsmidler, som de dyrkede Planter behøve, i et passende Forhold og i en saadan Tilstand, at de kunne optages af dem. Den er derfor ogsaa den bedste Gødning, og bør helst paaføres Jorden umiddelbart før Efteraars- eller Foraarsgravningen. Til en Skjæppe Land bruges 4 Læs sammenbrændt Gødning.

Kunstig Gødning som Guano, sur phosphorsur Kalk, Beumel, Chilisalpeter o. s. v. indeholder hver især kun enkelte af Plantenæringsmidlerne, og den kan derfor vanskeligt erstatte Staldgødningen. Anvendelsen kræver desuden, for at man kan træffe det rette Valg, et nøje Kjendskab til Jordbundens enkelte Bestanddele, hvilket man ikke kan forudsætte, at den mindre Jordbruger er i Besiddelse af, og som det vilde blive altfor vidtløftigt her at meddele. Da nogle af dem imidlertid ville kunne yde en væsentlig Hjælp ved Siden af og i Forbindelse med Staldgødning, skulle de vigtigste her korteligen omtales.

Guano er det fortrinligste af de kunstige Gødningsmidler, da den i betydelig Mængde indeholder to af de vigtigste Plantenæringsmidler, nemlig Phosphorsyre og Kvælstof; det sidste er Hovedbestanddelen af Ammoniakken. Blandt Guanosorterne anbefales især Peru-Guano og Phosphor-Guano. Den sidste indeholder efter Vægt omtrent 40 Gange saameget Phosphorsyre og 5 Gange saameget Kvælstof som

almindelig frisk Staldgødning. Naar Guanoen skal bruges, maa den først pulveriseres og sigtes, saa at den bliver saa fin som mulig, hvorpaa den blandes med 3 Gange saamegen Muldjord og Aske, saalænge til Blandingen bliver ensartet; thi ublandet forbrænder den let Rødderne og er vanskelig at fordele. Vil man bruge den alene, da anvendes $\frac{1}{2}$ Centner paa 1 Skjp. Land; men det er fordelagtigere at anvende den i Forening med Staldgødning, og da vil $\frac{1}{4}$ Centner være tilstrækkeligt. Den kan enten saas ud over Jorden, efterat Bedene ere afsatte, hvorefter den rives godt ned, eller, hvor man saar i Rader, drysses i Rillerne forinden Saaningeh. Til Kaal, Selleri og lignende strøs den ud over Stykket efter Gravningen, saa at den bringes ned i Jorden ved Rivningen; ved Jordbær og andre vedvarende Planter kan den om Foraaret strøs henad Raderne. Kort sagt, man anbringer Gødningen saaledes, at man kan være sikker paa, at den kommer Rødderne tilgode.

De forskjellige Kaligjødninger indeholde hovedsageligen Kali, der ligeledes er et af de vigtigste Næringsmidler for Planterne, og som kun findes i ringe Mængde i Guanoen, hvorfor det er gavnligt at blande denne med $\frac{1}{4}$ Kaligjødning.

Sur phosphorsur Kalk og Benmel indeholde begge en stor Mængde Phosphorsyre, men i det sidste er Syren mindre opløselig og virker derfor ikke saa hurtigt som i den første.

Phosphorsyre, Kali og Kvælstof ere de Stoffer, som Jorden snarest kommer til at mangle, og som altid ved Hjælp af de ovenfor nævnte kunstige Gjødningsmidler lettest kan meddeles den.

Chilialpeter indeholder foruden Kvælstof en stor Mængde Natron, som er et fjerde og vigtigt Stof for Planterne.

Pudrette eller Patentgødning tilberedes af tørrede, pulveriserede Menneskeekskremitter og anvendes ligesom Guanoen; den er dog ikke saa stærkt virkende, men ogsaa langt billigere.

At der ved Hjælp af saadanne kunstige Gjødningsmidler kan opnaas et meget stort Udbytte, og at de, rigtigt anvendte, kunne betale sig, er ofte nok godtgjort, og de kunne derfor ikke noksom anbefales. Til Forsøg bør man stedse lade nogle enkelte af Planterne eller af Raderne forblive ugjødede, for derved at overbevise sig om Gjødningens rette Virkning. For dem, som ingen Kreaturer holde, og altsaa have vanskeligt ved at forskaffe sig den nødvendige Staldgødning, ville de her nævnte kunstige Gjødningsmidler kunne blive til en væsentlig Hjælp i Forbindelse med:

Kompostmøddingen, som dannes af alt Affald fra Haven og

Huset, saasom Ukrudt, Tørvesmuld, Fejeskarn, Aske, Stenkulsaske, Sod, gammel Bark, Løv, Tang o. s. v. Bunken maa aarlig omstikkes og vendes og benyttes først, naar den efter 2 til 3 Aars Forløb er bleven til Jord. Opløsningen af alle disse Stoffer fremskyndes, naar der ved Omstikningen strøs brændt Kalk imellem hvert Lag. Naar Kompostbunken kan lægges saaledes, at Møgvandet fra Møddingsstedet, som paa de fleste Steder løber ubenyttet bort, kan ledes hen til og af og til øses op over den, da vil den derved forbedres meget betydeligt. Vandet vil nemlig, ved at sive igjennem den, afsætte alle sine gjødende Stoffer. Sæbevand, Lud og Urin gjøre lignende Gavn.

Flydende Gjødning. Hertil bruges Møgvand fra Møddingen, som dog ofte er for stærkt, saa at det maa fortyndes indtil det viser sig klart, naar det hældes ud af Tuden paa Vandkanden. Har man ikke dette, kan man opløse Komøg i Vand, og lade det henstaa nogle Dage under jævnlig Omrøring, hvorpaa det skummes og fortyndes; Tilsætning af Sod er gavnlig. 1 $\mathcal{T}$ Guano, opløst i 60 Potter Vand, giver en kraftig flydende Gjødning, ligesaa Duemøg. Flydende Gjødning anvendes kun, naar Planterne ere i frodig Vækst og altsaa have dannet en Del Rødder, thi Gjødningen virker straks. Den gives dem 1 à 2 Gange om Ugen. Er man paa Grund af Tørke nødt til at vande oftere, kan man istedetfor rent Vand benytte stærkt fortyndet Gjødningsvand. Selv paa ufrugtbare Sandjorder kan man ved Hjælp af flydende Gjødning frembringe gode Afrøder.

IV.

Vandafledning.

Har en Have en sid og vaad Beliggenhed, saa at der findes Grundvand, bør dette ubetinget afledes; thi selv den bedste Jord bliver uskikket for de fleste Havevækster, naar den lider af formegen Fugtighed. Ved Vandets Afledning taber Jorden sin Surhed, bliver varmere, tidligere bekvem om Foraaret, og tillader Luften at trænge ind og udfylde den Plads, som Vandet tidligere indtog, hvilket er til stor Gavn for Planterne, da mange af deres Næringsmidler først da blive tilgængelige for dem.

Vil man aflede Vandet ved Rørlægning (Dræning), bør Grøfterne være mindst 2 Alen, eller naar Faldet tillader det, helst 2½ Alen dybe, saa at Rørene komme ned i den faste Undergrund, hvor de ikke saa let blive tilstoppede af Trærødderne, der i løs Jord kunne arbejde sig dybt ned. Dersom en mindre Have er omgivet af Marker,

der alt ere rørlagte, vil dette allerede bidrage meget til at holde Jorden i samme tør, og man kan i saa Tilfælde nøjes med færre Rørledninger, der sættes i Forbindelse med de udenfor nedlagte. Ligge Omgivelserne derimod højere end Haven, og tilmed ikke ere eller maaske ikke kunne rørlægges (f. Eks. Skove), saa at Vandet strømmer til Haven, vil det i denne være nødvendigt at nedlægge flere Ledninger, og er Tilløbet stærkt, maa man undertiden benytte større Rør, for at disse kunne modtage den tilstrømmende Vandmængde om Foraaret i Tøbrud. Stiv Lerjord fordrer flere Rørledninger end løs og sandet Jord, altsaa en mindre Afstand imellem Grøfterne. Jo dybere disse kunne gøres, desto længere virke de til Siderne, og desto større kan Afstanden derfor være imellem dem. Denne kan, eftersom Forholdene ere ugunstige eller gunstige, være fra 15 til 25 Alen imellem Sugegrøfterne, der udmunde i en Hovedgrøft. Forekommer der Kildevæld, maa Vandaarerne opsøges og afledes ved særskilte Ledninger, der forenes med de andre. Grøfterne bør saavidt muligt følge Jordoverfladens naturlige Heldning og altsaa gaa paa langs og ikke paa tværs af Bakkeskraaningerne. De maa have det fornødne Fald i Bunden, saa at Vandet intet Sted kan blive staaende, hvilket let bemærkes, naar de graves paa en Aarstid, da der er Vand i Jorden, og dette løber i Bunden af Grøften. Disse graves saa smalle som muligt, og man benytter derfor til det sidste Spadestik en Dræningsspade og jevner Bunden med en Oprensen. Derved spares Arbejde saavel ved Gravningen som ved Fyldningen af Grøfterne. Man benytter mindst $1\frac{1}{2}$ " Rør, og lader disse udmunde i Hovedgrøften i 2" Rør. Hvor de forenes, banker man med en spids Hammer et rundt Hul i det større Rør og stikker Enden af det mindre ind deri. — Alle Rørene lægges saa tæt sammen med Enderne som muligt. Ved Fyldningen af Grøfterne maa man være forsigtig og undgaa at bringe Rørene i Ulave ved nedfaldende Sten eller Klumper, ligesom man ogsaa maa passe, at den øverste gode Jord lægges for sig selv, for atter ved Sløjfningen at komme øverst. For at forhindre at Rørene skulle blive tilstoppede, navnlig ved at Frøer og Mus krybe ind i dem udvendigt fra, sætter man paa Enden af Hovedrøret et firkantet Træror, hvis Munding er forsynet med en Staaltraadsrist.

Jordens Bearbejdning og de derved forefaldne Arbejder.

Ved Bearbejdning løsnes Jorden, saa at den bliver lettere gjennemtrængelig for Planterødderne, Luften og Fugtigheden. Dette sker dog ikke i nogen betydelig Dybde ved almindelig Gravning, men derimod ved Reolgravning og Kulegravning (se Side 19), hvorved man naar henved en Alen i Dybden og tillige vender Jorden, saa at den nederste kommer øverst og omvendt. Derved opnaar man ogsaa at kunne forbedre Undergrunden, som ved at komme op til Overfladen udsættes for Luftens gavnlige Indflydelse. De fleste Planter udsende, naar de finde en bekvem og næringsrig Jordbund, langt dybere gaaende Rødder, end man i Reglen tror, (mange urteagtige Vækster kunne have dem 1 til 2 Alen lange), og det indses derfor let, hvor gavnlig en saadan dyb Bearbejdning af Jorden er for Havevæksterne, idet de derved ikke alene blive istand til at drage Næring fra et langt større Rum, men ogsaa meget bedre modstaa indtrædende Tørke, end naar de maa indskrænke deres Rødder til Overfladen alene. Derfor maa saavel Agerbruget som Havedyrkningen stedse tragte efter at tilvejebringe et større Spisekammer for Planterne ved en dyb Bearbejdning af Jorden. Man drager ofte en skjult Skat frem, som tidligere laa ubenyttet.

Der maa imidlertid tages fornødent Hensyn til Undergrundens Beskaffenhed; thi er denne daarlig, eller indeholder den skadelige Bestanddele f. Eks. Jernforbindelser eller stivt Ler, da maa man vel vogte sig for at bringe formeget af den frem for Dagen paa en Gang, især hvis man ikke har Midler ved Haanden, hvormed man straks kan forbedre den. De unge Planter ville nemlig da vanskeligere kunne faa den fornødne Fremvækst, indtil deres Rødder naa ned til den dybere liggende, frugtbare Jord, som forhen laa øverst. I saa Tilfælde maa man første Gang nøjes med at anvende hollandsk Gravning (se Side 19), næste Gang reolgrave, og først efter nogle Aars Forløb, naar Overfladen er bleven tilstrækkeligt forbedret, gaa dybere ned ved Kulegravning.

Med Hensyn til de ved Jordens Bearbejdning hyppigst forefaldende Arbejder, som vi kortelig skulle nævne, maa først fremhæves at Arbejdet lettes og fremmes betydeligt, naar man benytter godt og hensigtsmæssigt **Værktøj**, der falder let i Haanden, og det kan derfor ikke noksom anbefales den mindre Jordbruger at anskaffe sig saadant fra gode udenlandske eller indenlandske Fabriker, istedetfor

de gamle hjemmelavede, ofte klodsede og ubekvemme Redskaber, som man endnu mange Støder ser ham arbejde med. De sidste ere vel billigere, og blive ofte betragtede med en vis Forkjærlighed fremfor de nye; men naar denne Fordom er overvunden, og man har vænnet sig til at bruge de nye forbedrede Redskaber, skal man snart erkjende, at der med disse kan udrettes baade mere og bedre Arbejde end med de gamle, og at dette gaar langt lettere fra Haanden.

Det engelske Staalværktøj er i Reglen det solideste, ihvorvel der ogsaa leveres gode Redskaber fra flere indenlandske Fabrikker, saasom fra Marstrands Efterfølger og A. Nielsen, begge i Kjøbenhavn, Kongshøj Hammerværk ved Nyborg, Godthaabs Hammerværk ved Aalborg og Grejsdals ved Vejle, der næsten alle have Udsalg i Kjøbenhavn, ligesom der ogsaa hos solide Kjøbmænd kan faas ægte engelsk Værktøj. Man maa dog ved Indkjøbet af dette vogte sig for at blive bedraget, thi der sælges undertiden daarligt tysk og indenlandsk Arbejde under Navn af engelsk, vel endog med et engelsk Fabrikstempel. Saadanne falske Fabrikater røbe dog ofte sig selv ved et mindre solidt og smukt Udseende. Spader kunne kjøbes for 3 à 4½ Kr., Grebe 5 à 6 Kr., Skovle 2 à 3 Kr., Gaasehalshakker 1½ à 2 Kr., Jernriver 1 à 2 Kr., Skuffejern 1½ à 2 Kr., pr. Stykke, alt efter Størrelsen og Godheden. Af Spaden har man tre Størrelser Nr. 1, 2 og 3. Den første er den mindste og egner sig kun til let Arbejde, Plantning, Afstikning o. desl. Nr. 2 passer for en let og løs, Nr. 3 for en svær Jord og til Reol- og Kulegravning. En god engelsk Staalspade brækker ikke i Bladet eller Egen, selv om man bruger den i stenet Jord.

Almindelig Gravning. Ved den maa Jorden altid vendes helt om. Foraarsgravningen maa ikke foretages før Jorden er bekvem og saa tør, at den smuldrer for Spaden. Er Jorden leret og fast, tager man kun smaa Spademaal, for desbedre at kunne smuldre den ved et Slag med Spaden og ved Hjælp af Jernriven, der ikke maa benyttes som en Hakke, men helst føres frem og tilbage. Alle Ukrudtsrødder maa omhyggeligt afpilles. Tilsidst jævnes Overfladen med Træriven saa at den bliver skikket til Saaningen eller Plantningen, der bør foretages straks efter Gravningen, forinden Jorden bliver for tør. Let Jord, som er gjennemløben med Ukrudtsrødder, især Kvik, graves bedst om Foraaret med en 5grenet Greb, da man derved bedre faar Rødderne op. Ved Efteraars- og Vintergravningen tages der saa store Spademaal som muligt uden at slaa Klumperne itu; thi en ujevn Overflade er mere udsat for Frostens skørnende Indflydelse.

Hollandsk Gravning adskiller sig fra almindelig Gravning derved, at man omgraver Jorden i Bunden af Grøften, forinden det næste Spademaal kastes ned i denne. Derved løsnes Undergrunden uden at bringes op til Overfladen, saaledes som derimod sker ved:

Reolgravning, der foretages som almindelig Gravning, men 2 Spademaal dybt og saaledes, at det øverste Spademaal lægges nederst og det nederste øverst. Herved vendes Jorden i en Dybde af 15 til 18 Tommer, uden at Opskovling finder Sted efter de enkelte Spademaal. Naar hele Stykket paa denne Maade er gjennemgravet, flyttes Jorden fra den først opgravede Linie hen i den tilsidst fremkomne Grøft. For at opgrave det nederste Spademaal gaar Arbejderen i Grøften.

Kulegravning. Herved inddeles og afstikkes Stykkets Overflade i Firkanter, som gjøres 4 til 6 Fod paa hver Led. Den første graves to Spademaal dyb, og efter hvert Spademaal opskovles der, saa at Hullet faar en Dybde af ca: 2 Fod. Jorden lægges ved Siden af, hvert Spademaal i en særskilt Bunke. Den næste Firkant opgraves paa samme Maade, men Jorden føres saaledes ned i det alt tilstedeværende Hul at det øverste Spademaal kommer nederst, det nederste øverst, og saaledes fortsættes indtil man, som Tegningen Figur 1 viser, slutter ved den første Firkant, hvis oplagte Jord fyldes i det sidste Hul. Vil man løsne Jorden endnu dybere, kan man omgrave Jorden i Bunden af Hullerne. En rask Mand kan paa 1 Dag i 9 Arbejdstimer omgrave fra 50 til 80 □ Favne et Spademaal dybt, grave paa hollandsk 40 til 45 □ Favne, reolgrave 30 til 35 □ Favne og kulegrave 15 til 20 □ Favne, alt efter Jordens Beskaffenhed.

Hakning mellem Planterne om Somren er ogsaa meget gavnlig for Jorden, da der derved banes Vej for Luften og Fugtigheden og Jorden skønes.

Saaning. Ved Bredsaaning tager man en passende Mængde Frø i Haanden og spreder det ved et Kast ud over hele Bedets Bredder; men der hører en Del Øvelse til, for at saa jævnt og i en passende Tykkelse. Til at saa de lette Frøsorter, som Salat- og Gulerødsfrø, vælger man helst stille Vejr; man kan blande og indgnide Frøet med Sand, for bedre at kunne fordele det. Efter Saaning nedhakkes Frøet $\frac{1}{4}$ til 1 Tomme dybt i Forhold til dets Størrelse, og Bedet jævnes let med Riven. Meget fint Frø som Timian og Merian bringes ned ved blot at føre Træriven let hen over Jorden.

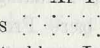
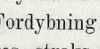
Saaning i Rader. Havesnoren spændes ud over Bedet af to Personer, hvoraf hver holder fast i sin Ende af den, med den venstre Haand trykke de den ned mod Jorden, medens de med den højre Haand

trække den frem og tilbage saalænge, indtil der i Overfladen af Bedet er frembragt en Fure, som gjøres dybere eller rilles op med Rive-skæftet eller med et trekantet Stykke Jern paa Enden af en Stang. I de paa denne Maade frembragte Riller, som kunne gaa paa langs eller paa tværs af Bedet, drysses Frøet, dog ej for tæt, hvorpaa de jævnes med Riven.

Ved at saa i Rader letter man Rengjøringen og Vandingen. Er Jorden let og derfor vanskeligt holder paa Fugtigheden, klappes Bedene efter Saaningen med en Træskovl. Stort Frø, som Bønner og Ærter, lægges enkeltvis.

Plantning. Da det fornemmelig er gennem de fine Trævlerødder at Jordens Fugtighed og med den Næringsstofferne opsuges, er det af den største Vigtighed, saavidt muligt at bevare disse og forhindre dem fra at udtørres, forinden Planterne atter komme i Jorden. Man bruger derfor ved Optagningen i tørt Vejr at dyppe Rødderne paa mindre Planter i en Blanding af lige Dele Ler, Muld og Komøg udrørt i Vand, for derved at forhindre deres Udtørring. Paa større Træer og Buske maa Rødderne omhyggeligt tildækkes for Solen og Vinden indtil Plantningen. Denne foretages bedst paa fugtige, taagede og stille Dage. Der er megen Uenighed om, hvorvidt Foraaret eller Efteraaret er den bedste Omplantningstid for Træer og Buske. Da Solens Magt er langt mindre, Luften fugtigere og mindre tørrende, samt Jordvarmen større om Pfteraaret end om Foraaret, synes Tiden straks efter Løvfaldet, i Oktober og November at være den heldigste, fordi den overjordiske Del da ikke saa let udtørres, og Rodvirksomheden paa Grund af den højere Jordvarme atter hurtigt kommer i Gang, saa at nye Rødder kunne dannes før Vintren. Denne Tid er derfor at foretrække navnlig for de Planter, som sættes paa beskyttede Steder, saa at de ej i Løbet af Vintren rokkes løse af Stormen; thi finder dette Sted, og Jorden ej i rette Tid atter trædes fast til Stammen, lide Planterne meget, og Foraarsplantningen er da at foretrække.

Denne lykkes i Almindelighed bedst, naar den foretages paa den Tid, da Knopperne vise Tegn til at bryde, sidst i Marts og i April. Enderne skæres af de store Rødder med et glat Snit, som maa vende nedad, og de beskadigede borttages. Man søger ved Beskæring af Kronen at bringe denne i passende Forhold til Roden, hvorefter en stor Del er gaaet tabt ved Opgravningen. Dette foretages bedst ved Udynding af Grenene og ved at forkorte dem til de længere nede siddende, unge Grene, hvilket fornemmelig gjælder ældre Træer med en større Krone, som er af svag Vækst. Dersom man paa disse vilde

indstudse alle sidste Aars Skud stærkt til de nederste svage Øjne, bryde disse vanskeligt om Foraaret, og Træet gaar ud, fordi der ingen Blade fremkomme, som kunne tiltrække og forarbejde Safterne. Kan Træet ikke skæres tilbage til kraftige Grene med veludviklede Øjne, maa man hellere lade Kronen forblive urørt, og først næste Foraar beskære dem. Paa ganske unge Træer med en god Rod og kraftige Skud fra sidste Aar er det rigtigt at afskære disse saa langt ned, at de kun beholde 5—6 Øjne, da disse i Reglen ville skyde godt ud, naar Træet plantes i en god Jord og passes med Vanding i tørt Vejr. Ved Buske foretager man ligeledes Udtynning og Tilbageskæring af Grenene. I tørre Foraar er det meget gavnligt at indslemme Træer og Buske ved Plantningen. Dette sker ved at hælde Vand i Hullet, naar dette er halv fyldt med Jord, saa at denne synker sammen som en Vælling omkring Roden. Træerne sættes ikke dybere end de have staaet før, og den bedste og fineste Jord rystes ned omkring Roden, samtidigt med at man løfter og sænker Træet lidt op og ned, for at Jorden kan falde til. Derpaa fyldes Hullet og trædes til, saa at der bliver en lille Fordybning omkring Stammen til at tage mod Vandet. Man maa imidlertid, især hvis Hullet er gravet dybt, tage i Betragtning, at Træet synker noget tilligemed Jorden, og derfor ved Plantningen sætte det lidt øverligt. — Al Plantning af Urter foretages korsvis (i Forbundt), saaledes , ved Hjælp af en Plantepind, hvormed man fra Siden trykker Jorden temmelig fast til Planten, saa at der bliver en lille Fordybning til .

Vanding. Denne bør foretages straks efter Plantningen og saa rigelig, at man er sikker paa, at den bløder op tilbunds. Man behøver i Almindelighed kun at vande en eller to Gange, for at mindre Planter kunne rodfæste sig. Det er spildt Arbejde og ligefrem skadeligt at vande lidt hver Dag, thi Vandet trænger ved en saadan Vanding ikke saa dybt, at det kommer Roden tilgode, men gjør kun Jorden skorpet omkring Planten. Denne forbruger heller ikke megen Næring straks efter Plantningen, fordi mange Rødder ere gaaede tabte. En let Overbrusning om Aften er derimod meget gavnlig. Frøede bør kun vandes i stærk Tørke, og man maa da vande rigeligt og dagligt, for at den fremkaldte Spiring ikke skal standses. Det hænder undertiden, at leret Jord bliver saa fast, at Spirerne ikke kunne trænge igjennem Skorpen, en Vanding Morgen og Aften nogle Dage i Træk kan da hjælpe dem frem. Begynder man i tørt Vejr at vande ældre Planter f. Ex. Jordbær og Blomkaal, da maa man blive ved dermed,

indtil der kommer Regn. Regnvand, rindende Vand og Parkvand ere bedst til Vanding.

Den bedste Vandetid er Aftenen, fordi Vandet da ikke saa hurtigt dunster bort, men største Delen af det faar Tid til at trænge ned i Jorden.

Rengjøring. Alt Ukrudt bør bortskaffes i rette Tid, førend det berører Jorden Næringsstoffer paa de dyrkede Planters Bekostning, og førend det skjuler og tildækker disse, saa at de let ville tage Skade ved pludseligt at blive udsatte for Solens og Luftens fulde Indvirkning. Lugningen foretages derfor, naar Planterne have skiftet Blade, og gjentages flere Gange i Somrens Løb. Ere Planterne radsaade, kan man til Bortskaffelsen af Ukrudtet ogsaa benytte sig af smaa Hakker af forskellig Bredde, fra 2 til 4 Tommer; ved Brugen af dem løsner man tillige Jordens Overflade mellem Raderne til stor Gavn for Planterne. Disse Hakker kaldes Gaasehalshakker og have den Form som Fig. 2 udviser. Naar de mindste have et kort, let Skaft kunne de benyttes med en Haand, og ere meget at anbefale. Man bruger ogsaa smalle Skuffejern. Det fleraarige Ukrudt er det vanskeligste at faa Bugt med, da den mindste Rodstump af mange Arter ofte skyder op til en ny Plante. Det maa derfor afpilles meget omhyggeligt ved Foraarsgravningen, og man maa paa ingen Maade tillade det at bære Frø i Haven eller i dens Nærhed; især gjælder dette saadanne Arter, der have flyvende Frø, som Tidsel og Mælkebøtte. Samtidigt med Lugningen udtyndes Planterne. Mange begaa den Fejl, at de lade dem staa for tæt, hvorved de hverken opnaa saa stort eller saa godt et Udbytte, som naar der gives dem den fornødne Plads.

Andet Afsnit.

Om Hegn og Læ.

Naar Haven omgives med en 3 Fod dyb Graft, der tjener til Afledning for Vandet, og den opkastede Jord benyttes til en Vold indenfor Græften, da yder dette allerede et betydeligt Værn og et godt Læ for de lavere Planter. Ovenpaa Volden kan man plante en Hæk af Alm (Elm, Ypern), som er et Træ, der udmærket modstaar Stormens Magt og tillige tager til Takke med en temmelig mager Jord, samt

godt taaler Beskæring. Volden gjøres mindst 3 Kvarter bred ovenpaa, og er den øverste Jord simpel, udgraves en Plantegrøft henad Midten, et Spademaal dyb, og fyldes med god Jord, hvortil kan benyttes det øverste Spademaal af Grøften, som i den Hensigt er lagt til Side. Man planter 3—4-aarige Planter med 1 Fods Afstand og de beskæres ikke før næste Foraar, da skæres de af 6 Tommer over Jorden. De ville nu give kraftige Skud, som næste Aar klippes ned til 1 Fods Højde. I Juli, naar de unge Skud ere begyndte at blive træagtige, klippes Hækken atter foroven og paa Siderne. Ved at fortsætte saaledes i nogle Aar, vil man erholde en høj og tæt Hæk. Til Hegn i første Aar, indtil Planterne vokse til, kan man udvendigt ovenpaa Volden nedsætte Stolper, og paa disse trække 3 Traade af tyk galvaniseret Staaltraad. Da der ikke kan være Tale om at anbringe et større Læbælte af flere Rækker Trær i en mindre Have, fordi det vilde medtage altfor megen Jord, saa er en saadan Almehæk meget hensigtsmæssig og langt at foretrække for de Poppeltrær, man i Almindelighed ser anvendte, da disse ikke holde sig tætte forneden, overskygge Haven, og ved deres langtrækkende Rødder berøve den megen Næring. Alm vokser paa de højeste, tørreste og mest udsatte Bakker endog bedre end paa lave, fugtige og muldrige Steder. *Ligustrum* danner en god og tæt Hæk, som dog kun naar en Højde af ikke over 6 Fod; den vokser meget let af Stikkere.

Hvor Jorden er sandet, kan man anvende Gran, især Hvidgran, da den taaler Beskæring, vokser hurtigt og giver det bedste Læ hele Aaret rundt; paa Steder, der ere stærkt udsatte for Vinden, trives den imidlertid ikke. Topskuddene studses først, naar Hækken har naat den attraaede Højde. Almindelig Bøg, Avnbøg og Lind ere ogsaa anvendelige, og taale Beskæring. Den første har den Fordel som Hæk, at den beholder de visne Blade Vintren over, da de først falde af næste Foraar. Paa meget udsatte og tørre Steder trives Bævrepoplen (*Aspen*, *Espen*, *Populus tremula*); paa vaade og fugtige er derimod Pil og de fleste andre Arter af Poppel at foretrække; men ingen af disse danne gode Hækker.

Læ er mest nødvendigt paa den nordlige, østlige og vestlige Side; mod Syd bør Haven holdes mere aaben, hvorfor i Reglen en Hæk af Tjørn vil være tilstrækkelig. I meget udsatte Egne f. Eks. paa Jyllands Vestkyst er det dog nødvendigt at anbringe et bredere Læbælte især mod Vest og Nord, ved at plante flere Rækker Trær, hvoraf de haardføreste plantes yderst for at modstaa Stormens første Angreb. Man vælger hertil unge Planter, som i deres Opvækst maa

beskyttes mod de vestlige Storme ved en høj Vold, hvorpaa man kan plante Hyld, som er meget haardfør.

Har Haven det fornødne Læ af omliggende Skove, Plantninger og Bygninger, saa at man blot behøver en lavere Hæk til Værn, da vælger man helst en Hvidtjørnshæk ovenpaa Volden. Man planter om Foraaret 3—4-aarige Planter med $\frac{1}{2}$ Fods Afstand, efter at de først ere studsede lidt i Roden og Toppen. Vintren derpaa skæres de ned til 4 Tommer over Roden, og klippes nu aarligt tvende Gange temmelig stærkt, for at Hækken kan blive tæt. Alle Hækker klippes skarpe til foroven, for at Vandet og Sneen bedre kunne faa Afløb. Man kan de første Aar flette de lange Skud ind i hverandre, hvorved Hækken bliver tættere forneden. Ogsaa Naur (*Acer campestris*) danner en udmærket tæt og stærk Hæk, der tiltrækkes ligesom Hvidtjørnshækken. Hvor ingen større Ufred er at befrygte, og man ikke vil benytte Grøften til Vandafledning, kan man undvære denne og Volden. Man planter da Hækken paa flad Jord, og behøves ej heller en saadan til Læ, kan man nøjes med at anbringe et Hegn af Lægter eller galvaniseret Staaltraad.

Tredie Afsnit.

Om Køkkenurterne.

De fleste Køkkenurter dyrkes som etaarige, idet de i Reglen tages op det samme Aar, de ere saade eller plantede. Eftersom de forlange mere eller mindre Kraft af Jorden, dyrkes de det første, andet eller tredie Aar efter Gjødningen, eller som første, anden eller tredie Afgrøde. Er Jordboniteten mindre god, ville de Urter, der henføres til den sidste Afgrøde, dog give et bedre Udbytte, naar de dyrkes andet Aar efter Gjødningen. Fleraarige Køkkenurter blive derimod staaende i flere Aar paa et og samme Sted, hvorfor den Jord, hvorpaa de dyrkes, maa gjødes godt og bearbejdes dybt forinden Plantningen, og desuden aarlig eller hvert andet Aar forsynes med Gjødning i Overfladen. I Almindelighed er Køkkenhaven derfor inddelt i 4 Kvarterer, hvoraf de 3 ere ligestore og veksle med første anden og tredie Afgrøde, medens det fjerde Kvarter er lagt ud med fleraarige Urter. Af mange af de enkelte Køkkenurter haves en saadan Mængde forskjellige Sorter, at det er meget vanskeligt at anbe-

fale nogle som de bedste; thi hvad der lykkes i en Have, mislykkes i en anden, ligesom ogsaa Aargangen kan være heldigere for en end for en anden Sort. Der vil derfor i det følgende kun blive anført nogle af de almindeligste og bedste Sorter. At erholde ægte og godt Frø, er naturligvis af største Vigtighed. Naar de dyrkes i Bede, gjøres disse i Reglen 4 Fod brede og Gangene 1½ Fod. Denne Bredde er underforstaaet i det følgende, hvor der nævnes Bede, saafremt ikke anderledes er anført. Afsnøres der Rader paalangs af Bedene, da komme de yderste 3 Tommer fra Gangkanten.

I.

Første Afgrøde efter Gjødningen.

Kaalen taaler frisk Gjødning og forlanger megen Fugtighed, hvorfor den lykkes bedst i regnfulde Somre.

1) **Hovedkaalen** foretrækker en lerblandet Jord, lykkes ogsaa i god Muldjord men ikke i Sandjord. Følgende Sorter kunne anbefales: af Hvidkaal: tidlig hollandsk, Amager og Brunsviger; — af Rødkaal: sort-rød hollandsk; af Spidskaal: tidlig Maj eller Sukkertop, tidlig Yorker og Windelsteiner, den sidste er meget stor, men sildig; — af Savoikaal, som har krusede Blade: tidlig Ulmer, sildig Wyrting og almindelig gul; den sidste kan staa ude om Vintren. Hvidkaal og Rødkaal bruges mest om Vintren, Spidskaal og Savoikaal om Somren og Efteraaret; for at have disse sidste tidligt, plantes de paa et solrigt, varmt Sted. Al Slags Kaal maa man saa saa tidligt som muligt paa et tørt og varmt beliggende Bed med en muldrig, kraftig og let Jord, (den kan forbedres med Tørvejord og Sand), som klappes efter Frøets Nedhakning, for at Jordklumperne ikke skulle yde Jordlopperne, der ofte ødelægge de spæde Planter, Skjul og Ly. Et af de bedste Midler mod disse Insekter er at saa tidligt, og, naar de indfinde sig, da at overbruse Bedene flere Gange med koldt Vand, thi Fugtighed taale de ikke. At overdrysse de vaade Planter med Træske, er ogsaa godt. Da Jordlopperne foretrække Radiser, saar man gjerne lidt Frø af disse imellem Kaalen. Saasnaart der indtræffer fugtigt og varmt Foraarsvejr, vokse Planterne hurtigt, og Jordlopperne kunne da ikke gøre dem saamegen Skade. Til Frøbede maa den sandede Jord foretrækkes, da Overfladen ikke saa let skorpes ved Vandingen, ligesom Planterne her danne flere fine Trævlørødder, saa at de, naar Jorden er fugtig, kunne beholde lidt Klump ved Optrækningen, hvilket er til stort Gavn for Plantningen.

Man vælger helst fugtigt Vejr til denne, for at de hurtigt kunne komme i Groning, thi Jordlopperne angribe dem ofte paany efter Udplantningen; Efterplantning maa ikke forsømmes. Hypning foretages 3 Gange i Løbet af Somren, helst efter Regn, thi da slaar Kaalplantens Stok strax Rødder i den fugtige Jord, som bringes op til den.

2) Bladkaalen er haardfør og foretrækker muldet Jord. Af Rosenkaal har man en høj og en lav Sort. Den sætter smaa Hoveder op ad Stængelen, og maa saas og plantes tidligt, da den ellers vanskeligt naar sin fulde Udvikling. Grønkaal, lav og høj, kruset; — Edingburger-G. Giver størst Udbytte i kraftig Jord, men bliver mere haardfør og mere kruset paa mager, hvorfor den ogsaa kan dyrkes andet og tredie Aar efter Gjødningen. Grønkaalen kan plantes senere end de andre Kaalarter, endog sidst i Juli efter andre optagne Havesager; men man maa da have saad flere Gange, for at have tjenlige Planter baade til den tidlige og til den senere Udplantning.

3) Blomsterkaalen, hvoraf man benytter den ikke udviklede Blomsterstand, forlanger en muldrig, helst lidt fugtig Jord, da den ikke taaler Tørke.

Blomsterkaalen er den mest kælne og vanskelige Kaalart. Lav Erfurter Dværg-Bl. (Haages), som har smaa Blade og et stort fast Hoved, der ej saa let tager Skade af Sol og Tørke, er en udmærket Sort. Andre gode Sorter ere: tidlig og sildig engelsk, Statholder, og Walkern-. Blomsterkaalen forlanger velgjødet og dybt bearbejdet Jord. For at kunne have denne Kaal hele Somren, maa man saa og udplante den flere Gange; sidste Gang saas først i Juni til Plantning i Juli; man kan deraf have Hoveder om Efteraaret. Den maa passes godt med Hypning og Hakning mellem Planterne, samt have rigeligt Vand i tørt Vejr, især naar den sætter Hoveder, da disse ellers mislykkes. Paa denne Tid maa Stykket jevnlig gennemgaas, de modne Hoveder afskæres, og nogle Blade brækkes ind over dem, som ikke ere helt udviklede, da Solen ellers gør dem gule og haarde. De af-skaarne Hoveder kunne bevares i længere Tid i en Kjælder, nedstukne i Sand.

Vanding med Gjødningvand og Tilberedning af Plantehullerne med Due- eller Hønsemøg eller med kunstig Gjødning lønner sig meget godt.

4) Knudekaalen eller Kaalrabi kan godt dyrkes andet Aar efter Gjødningen og skal da erholde en mindre skarp Smag. Af overjords Kaalrabi har man blaa og hvid Wiener-Glas, der har en Knude

over Jorden. Da den kun som ung har en fin Smag, maa den saas og udplantes 2—3 Gange i Løbet af Somren. Af underjords Kaalrabi er den gule den fineste, medens den med rødgraa Knude benyttes som Kvægfoder. Man saar den til Vinterbrug ikke før i Slutningen af Maj, for at Knoldene ikke skulle blive træede, forinden de skulle bruges.

Planterne af Hvidkaalen sættes i 2 Fods indbyrdes Afstand, af alle de andre Kaalarter i 1½ Fods, med Undtagelse af Grønkaalen og den overjords Kaalrabi, der kun behøve 1 Fod. De ere alle udsatte for Angreb af Kaalorme, som ere Larverne af den almindelige hvide Sommerfugl. Naar man giver Hønsene Lov til at gaa imellem Kaalplanterne, ville de ødelægge en Mængde af disse graadige Larver. Graa Knoporme af 1 Tommes Længde angribe især Blomsterkaalens Rod, men da de foretrække Salat, plantes denne imellem Raderne; visner en Plante maa man opsøge Ormen og dræbe den. En Art hvidgraa Bladlus, som især i tørre Aar angriber al Kaal og gjør megen Skade, kendes i Almindelighed under Navnet »Mur«; man ved intet Middel imod den.

Kaalfrø holder sig i 4—5 Aar.

Knold-Sellerien, Leipziger; — Eltzholtz's Kæmpe K.-S. Den saas i Marts paa en halvvarm Bænk, der i Mangel af Vinduer dækkes med Maatter eller Lemme, som ikke aftages om Dagen, førend Frøet er spiret frem, for at Jorden ikke skal udtørres. Frøet ligger længe i Jorden. I April omprikles de unge Planter 3 Tommer fra hverandre paa en anden Bænk uden Vinduer, og de udplantes derpaa med Klump i Maj og Juni med 1½ Fods Afstand. Jorden maa være meget stærkt gjødet og dybt bearbejdet, helst noget lerholdig. Den kan ogsaa udplantes uden Omprikling*), men maa da være saadant tyndt. Saas den tidligt paa en varmt liggende Rabat i Stedet for i en Drivbænk, kan man vel erholde gode Planter, men først saa sildigt, at de ikke kunne opnaa at give store Knolde. — Frøet holder sig i 4 Aar.

Porren ynder frisk Gødning og fed, noget fugtig Jord. Sommerporren er større og tidligere end Vinterporren, men taaler ikke Frost som denne. Af den sidste anbefales Brabanter og den skotske Porre. Frøet saas tæt paa en halvvarm Bænk, og Udplantningen foretages

*) Omprikling kalder man Plantning af de unge Planter fra Frøbedet paa et andet Bed, hvor de danne en Mængde fine Rødder, og udvikle dem kraftigt, saa at de siden derfra kunne udplantes med Klump paa Blivestedet.

herfra sidst i Maj med 8 Tommers Afstand mellem Planterne. Den kan ogsaa saas i April i Rader paa Blivestedet, bliver da ikke ret stor, men mere tjenlig til Foraarsbrug næste Aar. Frøet holder sig kun i 2 Aar.

Rødløget. Heraf haves forskellige Former, men i Almindelighed dyrkes kun det flade, blodrøde hollandske. Denne Plante, som giver det bedste Udbytte paa en kraftig, muldrig Skørlersjord, taaler ikke frisk Gødning, men derimod gammelt, udbændt Møg, Kompostgødning eller kunstig Gødning. Den trives dog ogsaa godt i anden Afgrøde. Da Frøet ligger længe i Jorden, inden det spirer, og da det tillige skal nedhakkedes meget overligt, saa er det nødvendigt at saa det tidligt, for at det kan nyde godt af Vinterfugtigheden. Af samme Grund maa man klappe Bedene efter Nedhakningen, eller, hvis Jorden er let, træde den Fod for Fod. Planterne udtynnes til 6 Tommers indbyrdes Afstand, og de optagne kunne benyttes til Plantning andetsteds, men de maa da ikke sættes for dybt i Jorden, thi derved faar man Halsløg, som ikke holde sig godt. Naar Bladene begynde at gulne stærkt, optages Løgene og udbredes, indtil Toppen er ganske vissen, hvorpaa de henlægges paa et Loft for at pudses. Man maa passe ikke at beskadige Løgene, men kun aftage de løse Skjæl. Saas Frøet i Rader, kan man gjøre Rillerne dybe, fylde gammelt Møg eller Guano, Kulstøv og Sod i Bunden og derpaa lidt Jord forinden Saaningen. Frøet kan ogsaa saas paa en Rabat, hvorfra det da senere udplantes. De mindre Løg holde sig bedst og kunne udplantes næste Foraar til Brug i Forsomren. Mellem Løgfrøet kan saas lidt Salat, som benyttes forinden Løgene vokse til. Frøet holder sig 1 à 2 Aar.

Det spanske Løg er større end Rødløget og af en mildere Smag; men det forlanger en længere Voksetid for at opnaa sin fulde Udvikling. Frøet bør derfor saas paa en halvvarm Drivbænk i Marts, og siden udplantes Planterne saaledes, at Løget kommer ovenpaa Jorden, der maa være kraftig og muldrig. Saade paa Stedet kunne de vel blive faste, men ikke store.

Agurken. Heraf er den almindelige grønne, den kinesiske Slangeagurk og Patrick gode Sorter. Agurken er en meget kælen Plante, som i kolde og vaade Somre undertiden aldeles mislykkes, i hvilket Tilfælde gode Frugter betaales højt paa Markedet. Den foretrækker en let, muldrig, fed og varm Jord. Kjærnerne lægges først i Maj, naar Kirsebærtræerne blomstre, i Riller med en Afstand af 6 Fod mellem Raderne og 2 Tommer mellem Kjærnerne,

der dækkes med 1 Tomme Jord. Er Jordbunden ikke let og varm, bør man forhøje Bedet 1 Fod i Midten med Jord fra Gangene eller anden god Jord, og gjøre Rillen saa dyb, at den efter Saaningen ikke behøver at fyldes helt; derved lettes Vandingen, som er nødvendig i tørt Vejr. Den bedste Maade at sikre sig en god Høst paa, er dog at udgrave en Grøft i Bedet 2 Fod dyb og $1\frac{1}{2}$ Fod bred og fylde denne med $1\frac{1}{2}$ Fod varm, sammenbrændt Hestegjødning, som trædes løseligt sammen. Derover lægges 1 Fod af den opgravede Jord, hvori Kjærnerne lægges saaledes, at der bliver en Fordybning til Vandingen. Varmen fra Gjødningen vil snart drive Planterne op og give dem en rask Fremvækst, indtil Sommervarmen indfinder sig, men de maa passes omhyggeligt med Vanding, thi Jorden over Gjødningen udtørres let. Planterne udtynnes indtil $\frac{1}{2}$ Fods indbyrdes Afstand og nedkroges siden skiftevis til begge Sider af Bedet, hvor de i Somrens Løb fordeles og fastholdes med Kroge. For at befordre Spiringen, kunne Kjærnerne nogle Timer før Lægningen udblødes i Vand. I kolde og vaade Somre raadne Frugterne let, hvorfor det er at godt at lægge Ris under Rankerne, for at holde disse og Frugterne fra Jorden. Ofte afsvides de unge Planter af sildig Nattefrost; for at undgaa dette, kan man dække Planterne med løvfulde Grene eller Granris om Natten. Mellem Rækkerne kan dyrkes Salat, Spinat eller lignende, som benyttes forinden Agurkerne have udbredt sig. Frøet holder sig i 5 a 6 Aar.

Hovedsalaten. Tidlig hollandsk smaaugul, grøn og gul Stenhoved, ere tidlige, — stor asiatisk, Cyrius og Non plus ultra ere sildige Sorter. De tidlige holde ej Hovederne saa længe sluttede og blive ikke saa store som de sildige, af hvilke den sidstnævnte er en fortrinlig Sort, da den først sent skyder Frøstængel; den giver imidlertid derfor sjældent modent Frø. Salaten behøver en let og muldrig Jord. Naar man bredsaa den tyndt og itide udtynner Planterne til 8—10 Tommers Afstand fra hverandre, holde Hovederne sig længere sluttede end efter Omplantning; staa de for tæt, løbe de hurtigt i Frø. Man saar saa tidligt som muligt, og derefter hver 3die Uge indtil sidst i Juli, for stedse at have brugelige Hoveder.

Spinaten. Sommerspinaten med runde Frø og Blade skyder ikke saa hurtigt Stængel som Vinterspinaten, der har piggede Frø og spidse Blade. Begge kunne imidlertid benyttes til Vinterbrug. Den første har mere kjødfulde Blade end Vinterspinaten, der anses for at være haardførere. Spinaten forlanger en muldrig, stærkt gjødet Jord og saas fra det tidlige Foraar hver 14de Dag indtil sidst i

August eller først i September, da der foretages en større Udsæd til Vinter- og tidlig Foraarsbrug. Den kan om Vintren dækkes med et tyndt Lag Blade mod Barfrosten. Om Somren foretrækker man til dens Dyrkning en Plads, der ligger i Skygge for Middagssolen, men som dog ikke er overhængt af Træer. Planterne bør have en indbyrdes Afstand af 3—4 Tommer. Frøet holder sig i 4 Aar.

Melspinaten eller Melden med grønne, gule eller røde Blade er mindre god; men da den ikke saa hurtigt løber i Frø, benyttes den til Sommerbrug ved Siden af den almindelige Spinat; den forlanger en lignende Behandling. Den er et godt Foder til Svin. Frøet holder sig kun i 2 Aar.

Timianen og **Merianen**. Den første er flæraarig og haardfør; den kan benyttes som Indfatning. Den sidste er enaarig og kælen, hvorfor den ikke saas før i Maj paa et varmt Sted. De kunne ogsaa saas paa en Rabat og siden udplantes. Kort før Blomstringen afskæres de og bindes paa et Tøndebaand til Vinterbrug. Frøet holder sig i 2 Aar.

Kjørvelen behandles ligesom Spinat til Sommer- og Vinterbrug, men saas meget tættere, bedst i Rader; den løber da ikke saa let i Frø, især naar den staar paa et skyggefuldt Sted. Frøet holder sig i 3 Aar.

Radisen. Man har baade runde, ovale og lange, i røde og hvide Farver. De første ere de tidligste, medens de lange ikke saa hurtigt blive træede, fordi de gaae dybere med Roden. I en fed, muldrig og let Jord blive de bedst; i Lerjord derimod sjældent saa gode. De saas fra det tidlige Foraar hver 14de Dag indtil midt i August.

Den sorte Ræddike eller Vinterræddiken saas sidst i Juni, og optages først om Efteraaret til Vinterbrug.

II.

Anden Afgrøde efter Gjødningen.

Denne omfatter fornemmelig toaarige Rodfrugter, som først i det andet Aar skyde Stængel, blomstre og sætte Frø. Til Vinterbrug bør ikke saas for tidligt, i sidste Halvdel af Maj, thi Rødderne blive ikke saa let træede, naar de afslutte deres Vækst sildigere om Efteraaret; men er Jorden meget let og sandet med en tør Beliggenhed, maa man hellere saa noget tidligere, medens Vinterfugtigheden endnu er i Jorden, for at være sikker paa en god Fremspiring. Til Sommerbrug saar man derimod saa tidligt som muligt. Urternes Pælerødder

trænge dybt ned i Jorden, naar Undergrunden er løs, og derfor lykkes de bedst i Jord, som har været kulegravet tidligere. Radsaaning er at foretrække for Bredsaaning.

Guleroden. Af de korte, Karotterne, er den hornske og den hollandske Karotte med afstumpet Rodende gode Sorter. Af lange Gulerødder, der benyttes til Vinterbrug, kan anbefales Altringhams og G. fra Surrey. Denne Køkkenurt giver de smukkeste og glatteste Rødder i en sandblandet, muldrig Jord, der er fri for Sten; men Jorden maa da klappes efter Saaning. Man saar 6 Rader paa Bedet, og udtyder Planterne til 4 à 6 Tommers indbyrdes Afstand. Naar Toppén i Begyndelsen af Oktober begynder at visne, optages de. Lide Gulerødderne af Tørke, angribes de let af Orm, hvorfor man om Somren ikke maa trække Rødderne hist og her i Bedet, men tage dem fra en Ende af, thi de efterblivende Huller foraarsage Udtørring af Jorden. Planterne efter tidlig Udsæd ere mere udsatte for Ormenes Angreb end de efter en senere Saaning. Frøet holder sig i 4 Aar.

Rødpersillen. Man har den korte og tykke Sukker R. og den lange Bardovikker R. — Den forlanger samme Jordbund og Dyrkning som Guleroden, men saas altid tidligt om Foraaret, fordi Frøet spirer sent. Den lykkes kun daarligt paa leret, kold Jord.

Kruspersillen *) er er Afart af den foregaaende og behandles som denne, men man lader en Del staa ude om Vintren til Foraarsbrug; og for at have den tidligt paa Forsomren, gjør man en Udsæd i Oktober. Begge Sorter taale at staa ude om Vintren, og Sod er et godt Gjødningsmiddel for dem. Frøet holder sig i 4 Aar.

Pastinakken. Man har runde og lange Pastinakker. I Sammenligning med de foregaaende Rodvækster foretrækker denne en sværere, noget fugtigere Jord, og kan saas i April med 5 Rader paa Bedet. Den kan staa ude om Vintren og kan benyttes som Kvægfoder. Frøet holder sig i 2 Aar.

Rødbeder lykkes i enhver muldet Jord. Frøet lægges 12 Timer i Blød forinden Saaning, der først foretages i Maj, samtidig med at man saar Vintergulerødder. Rødderne blive derved ikke saa store og mere skøre. Man foretrækker nemlig i Almindelighed de halvstore Rødder til Brug i Køkkenet, og sætter Pris paa, at de ere mørke i Farven, hvorfor man ved Udtyndingen borttager de lyse Planter, og erstatter disse med de overflødige mørke, der give de

*) Vild Persille, som er giftig, kan let forveksles med denne; men har mørkere, glindsende Blade og en svag, ubehagelig Lugt.

mørkeste Rødder. Paa et Bed saar man 4 à 5 Rækker og Planterne udtynnes til en indbyrdes Afstand af 6 Tommer. Hvert Frøkorn giver flere Spirer, og Frøet holder sig i 3 à 4 Aar.

Roen lykkes bedst i en muldet Sandjord. Man dyrker sædvanligvis kun 2 Sorter, Majroen eller Hvidroen og den botfeldske Roe. Da Majroen er meget efterstræbt af Jordlopperne, saas den tæt, saa tidligt som muligt, og Jorden maa klappes eller trædes efter Saaningen; siden udtynnes Planterne til 6 à 8 Tommers indbyrdes Afstand. Den kan ogsaa saas ligesom Kaalen og siden udplantes. Den botfeldske Roe saas sidst i Juni og benyttes til Vinterbrug. Frøet holder sig i 2 Aar.

Skarlotten ynder en let, muldet Jord, som ikke lider af Fugtighed. Den store Sommer Sk. og den lille Vinter Sk. ere de haardføreste. De lægges i April, 6 Rader paa Bedet med 6 Tommers Afstand mellem Planterne, ovenpaa Jorden og bringes ned i denne ved et Tryk med Fingeren, men ikke dybere, end at netop Spidsen af Løget rager frem i Overfladen af Jorden. Om Somren afskjæres de fremkomne Blomsterstængler, og naar Bladene begynde at visne, knækkes de med Bagen af en Rive, hvorved Løgets Modning, som indtræder, naar Toppen er fuldstændig vissen, fremskyndes. Løgene tages da op, tørres og opbevares paa Loftet. De holde sig bedst, naar de ikke skilles fra hverandre. Til Lægning benyttes de største Løg.

Kartoffeløget ligner Skarlotten og behandles paa samme Maade, men det er større, frugtbarere og meget haardført, hvorfor det bør foretrækkes.

III.

Tredie Afgrøde efter Gjødningen.

Heri dyrkes, foruden Kartofflen, de etaarige Bælgeplanter, Ærter og Bønner, som i Reglen endnu ville finde tilstrækkelig Næring i Jorden, med mindre denne af Naturen er mager, thi da maa de have en let Gjødning, hvortil sur phosphorsur Kalk vil være tjenlig; da alle Bælgeplanter indeholde meget Phosphorsyre. I meget fed og nygjødte Jord give især Ærterne en Mængde Halm men kun faa Bælge.

Ærter. Af Sukkerærterne, som til Husholdningsbrug ikke behøve at bælges, ere Sabelærterne de frugtbareste; de blive 5—6 Fod høje, medens Kryb-Sukker-Ærten kun bliver 1 til 2 Fod høj og giver et mindre Udbytte. Af Skalærterne, der maa bælges, er Daniel O'Rourke 3 Fod høj og meget tidlig; — Majdop, 4 Fod høj.

noget sildigere, men frugtbarere. Laxtons early prolific longpod er 4 à 5 Fod høj, meget storbælget og frugtbar. Af Marrowfatsærterne, der have rynket Frø, og som ere meget søde og frugtbare, ere nogle lave og tidlige, andre høje og sildige, men i Reglen frugtbarere. Champion of Scotland er en god sildig Sort, 5—6 Fod høj. Buxbomarten er en Krybært og behøver kun ganske lave Ris, men er ikke frugtbar. Saa snart Jorden kan graves om Foraaret, hvilket undertiden allerede kan ske i Februar eller Marts, kan man gjøre en Lægning af de tidligste Sorter. De ere meget haardføre og taale, endog efterat de ere komne op, ikke saa lidt Frost. Ved stærk Hypning eller Tildækning med løs Jord kan man beskytte dem mod denne. Først i April gjøres en Hovedlægning saavel af de mere frugtbare, tidlige Sorter som af Marrowfatsærterne, og derpaa lægger man hver 14de Dag af de sidstnævnte indtil sidst i Juni, da man tillige lægger nogle Bede af Honningærten, der er den sildigste Sort og lykkes godt om Efteraaret; den er 6—7 Fod høj. Bliver Efteraaret gunstigt, vil en Lægning i Juli ogsaa kunne lykkes. I Almindelighed gjøres Gangene 2 Fod brede og Bedene, hvorpaa lægges 2 Rækker Ærter, gives samme Bredde. Man snører en Streg henad Bedets Midte og riller op paa begge Sider af denne, 2 Tommer dybt om Foraaret og 2 til 3 Tommer dybt om Somren, da Jorden lettere udtørres. Er denne tør, maa man før og efter Lægningen vande Rillen godt igjennem, hvilket gjentages indtil Ærterne komme op. De lavere Sorter lægges med 1 Tommes indbyrdes Afstand, de højere lidt videre fra hinanden. Efter Lægningen stødes Ærterne ned med Bagen af Riven, hvorpaa Rillen fyldes. Naar Ærteplanterne ere blevne 2—3 Tommer høje, hyppes og rises de. Man sætter en Række Smaaris paa skraa imellem Rækkerne og en Række store, svarende til Sortens Højde, paa hver Side af Bedet, 2—3 Tommer fra Ærteplanterne og 9—12 Tommer fra hverandre, samt derimellem Smaaris, saafremt de større ikke ere grenede forneden.

Af de højere Sorter vil der dog opnaas et langt større Udbytte af hvert Bed, naar man gjør Gangene 4 Fod brede, thi da kan Sol og Luft ganske anderledes komme Planterne tilgode. I Midten af Gangene kan man lægge tidlige Kartoffler, dyrke Salat, Kjørvel, Spinat eller andre tidlige Sager, som godt kunne saas, lægges eller plantes tidligt paa Foraaret, idet man først ikkun graver Gangene og afsætter et 2 Fods Bed midt i dem, og senere Ærtebedene, naar Lægningen skal foretages. Ved den større Afstand mellem Bedene lettes ogsaa Afpilningen af Ærterne.

Af Dværgærter (Krybærter) lægges 4 Rader paa et 4 Fods Bed. De sildige Ærter lide ofte meget af Meldug, som især indfinder sig ved Regn efter lang Tørke; naar Læggeærterne ere 2—3 Aar gamle, skulle Planterne lide mindre deraf og tillige blive mere givtige. Ofte gjøre Larver og Spurve Bælgene stor Skade. Har man Fred for de sidste, kan Frøavl give et godt Udbytte af Jorden.

Bønnerne ere meget kælne og lægges derfor ikke før i Maj. Indtræffer der koldt og raat Vejr, raadne de ofte i Jorden, og Efterlægning bliver da nødvendig. De ynde en skør, varm, muldet Jord.

Af Stangbønner, der ere høje og slyngende, og derfor behøve Stænger, haves de brede Sværd-Snitbønner, der mest bruges til Hensyltning; Perle- eller Brækbønnen til Sommerbrug, ligesom den gule Voxbønne med sort Frø; denne sidste er udmærket, men meget kælne.

Af Dværgbønner (Krybbønner), der ere lave og ikke slyngende, og som derfor ikke behøve Stænger, men ej heller give saa stort et Udbytte som Stangbønnerne, er den gule Prinsessebønne den haardføreste og tidligste; den kan lægges først i April. Den kinesiske med karmoisinrøde Bønner er mere følsom mod Kulden men frugtbarere. Desuden har man imellem Dværgbønnerne baade Snit-, Perle- og Voxbønner.

Stangbønnerne lægges paa 4 Fods Bede, hvorpaa man 1 Fod fra Gangen afsnører 2 Rækker, hvori der for hver 2 Fod gjøres et Hul med en Jernstang. I Hullerne nedsættes Stænger af 8—10 Fods Længde i Forbundt, korsvis og paa skraa, saa at de krydse hverandre over Midten af Bedet; gennem Krydsene lægges de tyndeste Stænger og det Hele sammenbindes. Omkring hver Stang lægges 5—6 Bønner, som med Fingrene trykkes 2 Tommer dybt i Jorden. I Tørke maa undertiden vandes for at fremskynde Spiringen. Stænglerne, som slynge sig imod Solen, maa bindes nogle Gange med Bast til Stængerne. Har man ej disse, kan man hjælpe sig med lange Ærteris; man lægger da Bønnerne i Riller. Dværgbønner lægges paa 4 Fods Bede, 4 Rækker, med 6 Tommers indbyrdes Afstand og hyppes, naar de komme op. Stangbønnerne give ikke hvert Aar modent Frø.

Kartoffels Dyrkning er saa almindelig bekjendt, at den kun behøver at omtales kortelig. Den lykkes bedst i en sandet og varm Muldjord. For at faa brugelige Kartoffler tidligt paa Aaret, lader man Knoldene spire i en Kurv med Hakkelse, som staar i en varm Stue eller en Stald; de lægges da, naar Spirerne ere 1 Tomme lange, sidst i Marts eller først i April, med $1\frac{1}{2}$ Fods indbyrdes Afstand,

i Rækker 2 Fod fra hverandre, kun 3 Tommer dybt, for at Solvarmen kan trænge ned til dem. Indtræffer der stræng Frost, hypper man noget Jord op over Rækkerne eller dækker dem med Blade. Saasnart Spirerne vise sig over Jorden, maa de hyppes, thi den mindste Frost svider dem af. Man vedbliver med Hypningen til Nattefrosten er forbi, og anvender den siden, naar Planterne tage til Vækst. Kartoffel-sygdommen foraarsages af en lille Svamp, hvis overordentlig fine Frø-korn (Sporer) flyve om i Luften. Naar de under Forhold, som ere gunstige for deres Udvikling, falde paa Kartoffelplantens Blade eller Stængel, spire de og udbrede sig ned gennem Stænglen til Knoldene. Disse Svampe udvikle sig bedst i fugtigt Vejr, og man antager, at deres fine Frø overvintrer i Jorden til næste Aar, hvorfor det er anbefalet, omhyggeligt at oprive og brænde den bedærvede Top. Kartoffler med rød Hud angribes sjeldnere af Sygdommen. Al Tørring og Udluftning af de angrebne Knolde standser Sygdommen, og man maa derfor tørre Kartofflerne godt inden de lægges i Kuler, og udlufte disse ved indstukne Drænrør, der lægges paa skraa ind fra begge Sider. Man antager, at Gjødning i Jorden beforder Sygdommens Udvikling. Naar de optages sildigt (Oktober), holde de sig bedst om Vintren.

IV.

Fleraarige Køkkenurter.

Jordbærret. Undertiden kan en Sort give et godt Udbytte i en Have, medens den i en anden, hvor dog Jordbunden tilsyneladende er ligesaa god, ganske mislykkes. Jorden kan være saa muldrig, at den mangler de nødvendige Lerdele, og en Mærgling vil da vise sig gavnlig. Det stedsebærende Jordbær lykkes bedst paa en let, muldet Jord, medens de fleste andre Sorter foretrække en god Skjørlerjord med tilstrækkelige Muldele; thi hverken i stiv Ler- eller i løs Sand-jord trives Jordbærret.

Den almindeligste, i mange Aar dyrkede og frugtbareste Sort er vistnok Atkinsons, men den er lidt syrlig. Rosenbærret er ikke saa frugtbart, men af en langt bedre Smag. Disse Sorter benyttes som Fløde- og Syltebær. Den almindeligste og letteste Maade at dyrke Jordbær paa, er at plante dem i Rader, 2 Fod fra hverandre og 9 Tommer imellem Planterne. Man lader dem da vokse sammen i Rækker og udranker dem i August ved at spænde en Snor paa hver Side af Rækkerne, og stikke Rankerne eller Udløberne over med en skarp Spade, hvorefter de skuffes løse og rives af; dette er den hurtigste Maade at foretage Udrankningen paa. Om

Efteraaret graves der imellem Raderne, dog ikke altfor nær til Planterne, og om Vintren lægges et Lag kort Møg mellem dem, som bliver liggende Somren over for at holde paa Fugtigheden; ovenpaa Møget kan om Somren lægges et tyndt Lag Græs, Garvebark eller Halm, for at Bærrene ikke skulle tilsmuds. Af de storfrugtede Sorter, der mest bruges som Dessertbær, anbefales: Princess Alice (Maud), Mayatt's Eliza og Knewett's Pine som nogle af de frugtbareste; de maa dog alle have en stærkt gennemgjødet, frugtbar Jord, og helst holdes i Blokke for at give fuldkomne Frugter, der afplukkes og sælges med Stilken paa. Man planter derfor 3 Rader paa 3 Fods Bede med 2 Fod mellem Planterne og $1\frac{1}{2}$ Fod Gang. Plantningen sker i April med nogen Klump; man benytter hertil Planter, som ere tiltrukne Aaret forud i August, ved at udprikle de bedste Planter af Udløberne med 3 Tommers indbyrdes Afstand paa et muldet Bed, hvor de i tørt Vejr maa passes med Vanding; de vokse da godt til. I tørre Somre danne Udløberne ikke saa let Rødder, medens de sidde paa Moderplanten; man skjærer dem da fra, pudser Rankerne af, og lægger Planterne tæt sammen paa fugtig Jord, hvor de vandes og tildækkes med store Blade; naar de passes med Overbrusning, ville de paa faa Dage skyde Rødder, og kunne nu udprikles. Det til Jordbær bestemte Kvarter kan gjødes og reolgraves i Løbet af Vintren, hvorpaa det om Foraaret atter gjødes og graves øverligt til Plantningen. Den første Sommer maa Planterne udrankes flere Gange ved Hjælp af en Kniv og bør ikke bære Frugt, hvorfor man afskærer Blomsterstilkene. Herved vinde de i Kraft og kunne nu i to, højst tre Aar give en god Høst; men derefter bliver Udbyttet saa ringe og Jorden saa gennemløben med Ukrudtsrødder, at det i Reglen ikke længer kan betale sig at lade Jordbærrene staa. Derfor maa man hvert Aar plante et nyt Stykke. Jordbær kunne give et meget stort Udbytte, fra 100 til 200 Kroner ren Indtægt af 1 Skpe. Land. En Pot Jordbær vejer gennemsnitligt 1 Pd.; de plukkes og sælges i smaa Kurve paa 1 til 2 Potters Størrelse. Da de hurtigt tabe deres Friskhed, maa de plukkes om Morgenen tidlig samme Dag de skulle sælges. De maa desuden behandles og transporteres med Varsomhed.

Aspargesen. Graysons Kæmpeasparges er den bedste. Asparges vokse vildt heri Landet ved Standbredder; de ynde en sandet Muldjord, som tillige maa være dyb, frugtbar og varm. Forraadnet Løv og Tang, Fejeskarn og Gaderenovation samt Muldjord ere gode Materialier til at forbedre den med. Er Undergrunden passende, ikke

leret, kulegraver man Jorden og blander den med ovennævnte Midler til dens Forbedring og med Gjødning. Er Undergrunden derimod slet og fugtig, kan man lettere forbedre Jorden ved Paafyldning af de nævnte Stoffer samt Sand.

Planterne tiltrækkes ved at saa Frøet, saasnart det er modent, 5 Rader paa et Bed. De det næste Aar fremkommende Planter udtynnes til 4 Tommers indbyrdes Afstand og ere mest tjenlige til Plantning i andet og tredie Aar. Plantningen foretages i Almindelighed i April, naar de unge Planter begynde at skyde; men Planterne raadne da let, saafremt der indtræffer koldt Vejr. Udplantningen lykkes i Reglen bedre i August, fordi Jordvarmen i denne Maaned er høj nok til straks at bringe Planterne i Vækst. Bedene gjøres 2 til $2\frac{1}{2}$ Fod brede, Gangene $1\frac{1}{2}$ Fod; man planter kun 1 Række paa Midten af Bedet med $1\frac{1}{2}$ Fod mellem Planterne. Disse maa optages meget forsigtigt, thi beskadigede Rødder, selv om de affudses ved et glat Snit, raadne meget let. Hullerne graves 6 Tommer dybe; i Bunden af dem former man en lille Forhøjning, hvorover Rødderne udbredes; en Stok sættes til, og Jorden fyldes paa med Haanden 2—3 Tommer over Planten, saa at der bliver en lille Fordybning omkring denne. Ved Foraarsplantningen vander man ikke. Planten bindes til Stokken, hvilket gjentages det følgende Aar. Om Efteraaret afskæres Stænglerne 3 Tommer over Jorden, og paa Bedene lægges gammelt eller kort Møg, hvoraf det længste afrives om Foraaret og bliver liggende i Gangene; disse, saavelsom Bedene, omstikkes nu med en Greb, og de sidste forhøjes med god Jord. Næste Aar behandles de paa samme Maade. Det fjerde Foraar forhøjes Bedene derimod med 4 Tommer god Jord, saa at der ialt kommer 10 Tommer over Rødderne. Man kan nu begynde at stikke Spirerne, hvormed man ophører ved Sct. Hansdag. Stikningen foretages bedst med en lang, smal Kniv, der kun har en skraa Eg i den yderste Ende; man maa passe, ikke at beskadige Rødderne eller de i Jorden værende Spirer; der stikkes baade Morgen og Aften, fordi Spirerne ved Luftens og Lysets Paavirkning hurtigt blive farvede og trædede. De gjemmes i et Hul i fugtig Jord. Hvert Efteraar omstikkes Bedene og Gangene, og om Vintren paaføres Gjødning. Næste Foraar gjentages Omstikningen, Bedene rives, og den nedfaldne Jord lægges atter op paa samme, saa at de hvert Foraar forhøjes lidt. Behandlede paa denne Maade kunne de give et godt Udbytte i en Snes Aar. Det er ikke godt at bruge Jorden fra Gangene til Bedenes Forhøjelse, thi derved udtørres disse let. Vil man plante 2 Rækker paa Bedet, gjøres dette 4 Fod bredt,

Gangene 2 Fod; der bliver da 2 Fod baade mellem Rækkerne og mellem Planterne. Asparges kunne give en meget betydelig Indtægt af Jorden og have den Fordel, at de kunne opbevares i flere Dage uden at tage Skade; de sælges efter Vægt eller i Bundter paa 50 — 100 Stykker.

Rhabarbaren. Victoria, Elton og Kæmpe-R. ere gode Sorter. De forlange en fed, muldrig, dyb Jord, og dyrkes i Rader med 4 Fods Afstand for de store Sorters Vedkommende og maa gjødes hvert Aar. Man kan formere dem enten ved Roddeling eller ved Frø. Frøplanterne tiltrækkes ved at saa Frøet i April og de udplantes næste Foraar. Blomsterstænglerne afskæres, naar de fremkomme paa de gamle Planter.

Peberroden bliver let et besværligt Ukrudt, da det mindste Rodstykke, som bliver tilbage i Jorden, skyder op. Man maa derfor i mindre Haver helst holde den paa et og samme Sted, saameget mere som den her kan give et godt Udbytte i en lang Aarrække, naar den kun gjødes tilstrækkeligt hvert Aar. Den trives i enhver Jord, men foretrækker dog en løs, dyb Muldjord. Man planter om Foraaret, og benytter dertil 1 — 1½ Fods lange, tynde Rødder, som i den Hensigt tages fra ved Opgravningen om Efteraaret og gjemmes Vintren over i fugtigt Sand. Forinden Lægningen gnides Roden med en ulden Klud for at borttage Siderødderne, undtagen i begge Ender. Lægningen foretages i April med 3 Fod mellem Rækkerne, som forhøjes med den mellemliggende Jord, og 1½ Fod mellem Planterne. En Pind stikkes skraat ned i Jorden, løftes lidt, og i det langs med dens Underflade fremkomne Hul stikkes Roden ned. Hvert Foraar graves imellem Raderne og den nedfaldne Jord lægges op til disse. Efter 4 Aars Forløb ere Rødderne store, og man inddeler derfor Peberrodsstykket i 4 Afdelinger, hvorefter et optages aarligt for atter at beplantes næste Foraar, efter at være bleven kulegravet, rønset og gjødet godt. I udtørrede Søer, Kjær og Parke, hvor der findes meget Dynd, kan Peberroden opnaa en betydelig Størrelse endog paa en Sommer. Den lægges der som ovenfor anført, men sidst i Juni blottes Roden i godt Halvdelen af sin Længde, og alle Siderødder og Sideskud afskæres, hvorefter Jorden atter lægges til Planten. Efter Røddernes Optagning lader man Parken staa med Vand et Aar, forinden man atter planter i den; men den maa have ligget tør Vintren forud.

Skorzonerroden. Den russiske eller siberiske er den største, og lykkes bedst i muldet, lidt fugtig Lerjord, som maa gjødes,

kulegraves og atter gjødes og graves før Lægningen af Frøet, der foretages først i April i Riller med 6 Tommers Mellemrum. Planterne udtynnes til 4 Tommers indbyrdes Afstand og optages i andet eller tredie Aar efter Lægningen til Brug om Efteraaret og Vintren. Første Aar kunne de vel bruges, men de ere da meget tynde. De gaa langt ned med Rødderne, og da disse ere skøre, maa de optages Række for Række ved dyb Gravning.

Kommen er en toaarig Plante. Naar den om Foraaret saas tæt i Rækker med $1\frac{1}{2}$ Fods Afstand, skyde ikke alle Planterne Frøstængel næste Aar, men en Del først i det tredie og fjerde. Saar man den derimod paa et Plantebed i Begyndelsen af September og udplanter den derfra det følgende Aar i Juli eller først i August med $\frac{1}{2}$ Fods Afstand i Rækkerne, bære de alle Frø næste Aar og give paa denne Maade det største Udbytte. Saasnart det først ansatte Frø er modent, skæres Kommenen af, bindes i Neg og sættes i Hobe til Eftermodning og Tørring.

Syren dyrkes som Indfatning og vokser i enhver Jord, der er muldrig. Den omplantes og deles hvert fjerde eller femte Aar, og kan ogsaa formeres ved Frøudsæd. Den er et godt Svinefoder.

Af de mange **Kryderurter** dyrkes Lavendel, Salvie, Pibeløg og Purløg som Indfatningsplanter og kunne staa i mange Aar paa samme Sted; de formeres ved Deling og Stikkere. Dild kan man saa paa Aspargesbede, hvor den da senere vil saa sig selv, naar man lader enkelte Planter blive staaende til Frø.

V.

Opbevaring af Køkkenurter.

Hertil egner sig godt en frostfri og tør Kjælder, som man kan skaffe Luftfornylse i Tøvejr. Gulerødder, Persillerødder og Pastinakker afskæres tæt over Roden ved Optagningen og indslaaes i fugtigt Sand, enten under Hylderne eller i runde Hobe paa Gulvet. Rødbeder og Kaalrabi, som afskæres mindre tæt ved Roden, og Skorzoner, som beholder Hjertet, opbevares paa samme Maade. De forannævnte Rødder kunne ogsaa opbevares i Kuler ligesom Kartoffler. Sellerien, Porren og Kruspersillen beholde Hjertebladene, og plantes paa Hylderne eller Gulvet i fugtigt Sand. I Mangel af en Kjælder kan man grave en 4 Fod bred og 1 Fod dyb Grav paa et tørt Sted i Haven, og af den opgravede Jord danne en Vold der-

omkring. Heri indslaas de sidstnævnte Urter, hvorpaa der over Hullet lægges Brædder eller Stænger og, naar Frosten indfinder sig, Halm eller Tang; i Tøvejr maa der luftes for begge Ender af Graven. I Skovegne er man imidlertid udsat for at Musene angribe Urterne i en saadan Grav. Hovedkaalen sættes, naar Frosten indfinder sig, tæt sammen og med Hovederne nedad, ovenpaa Jorden og tildækkes med Jord op over Rødderne. I stræng Frost maa Kulerne dækkes med Halm eller Gjødning. Ovennævnte Kaal kan ogsaa ophænges i Kjældereren paa Stænger, eller man kan afskære Hovederne og stable dem i en Pyramide, som tildækkes med tør Tang og derover med Halm, for at aflede Vandet. Alle raadne Blade og Rødder maa i Løbet af Vintren omhyggelig borttages fra Kjældereren eller Urtegravene.

VI.

Frøavl.

Til eget Brug kan Frøavl sjældent betale sig i en mindre Have, uden forsaavidt som man derved sikkrer sig ægte og godt Frø. Drives Avlen derimod i det store, for at sælge Frøet til Handelsgartnerne, da svarer den god Regning. Man maa ikke udplante de forskjellige Slags Kaal, Roer, Gulerødder o. s. v. for nær ved hverandre til Frø, fordi de i saa Tilfælde blande deres Blomsterstøv, saa at Frøet ikke bliver ægte. Derfor maa man i en mindre Have helst indskrænke sig til hvert Aar kun at avle Frø af en Sort af hver Slags f. Eks. det ene Aar af Hvidkaal, det andet af Grønkaal, det tredje af Rosenkaal, — et Aar lange Gulerødder, næste Aar Karotter, idet man til eget Brug godt kan benytte ældre Frø, naar man saar lidt tættere. De forskjellige Slags Ærter, Bønners og Agurkers Blomsterstøv indvirker ikke saa meget paa hverandre som de ovennævntes. Ved Optagningen om Efteraaret, maa man altid vælge de smukkeste, fuldkomneste og bedst formede Eksemplarer til Frøplanter; thi ligesaa lidt som et daarligt Husdyr kan give et godt Afkom, kan Frø af en i sit Slags daarlig Køkkenurt give det. Etaarige Køkkenurter, f. Eks. Salat og Spinat, blive staaende til Frø, der hvor de ere saade eller plantede. Af de haardføre Planter som Vinterporren, Persillen, Pastinakken o. s. v., lader man en Del blive staaende ude Vintren over til Frøavl næste Aar. — Paa Gulerødder, Rødbeder, Kaalrabi o. s. v., som ere bestemte til at bære Frø, maa Hjertet ikke afskæres ved Optagningen; de overvintres i Kjældereren og udplantes næste Foraar med 1 — 2 Fods Afstand i god, kraftig Jord. De største

Rødløg lægges tidligt med 1 Fods Afstand og 3 Tommer dybt, men give ligesaa lidt som Porrerne modent Frø hvert Aar. Hovedkaal udplantes i Marts eller April saa dybt, at Overfladen af Hovedet kommer lige i Jordskorpen, og for at Stænglen lettere skal kunne sprænge Hovedet, skærer man et Korssnit i dette. Ofte modnes ikke alt Frøet paa en Gang f. Eks. paa Gulerødder, og det maa da afpilles flere Gange. Alt Frø opbevares i Frøhusene paa Loftet hvor det afbankes og renses i Løbet af Vintren. Ved Rengjøringen benytter man forskellige Slags Sold, et, hvorigjennem Frøet netop kan gaa, og et andet, hvorigjennem alt hvad der er mindre end Frøet kan gaa; derefter drøftes det i et Trug. Alt Frø maa gjemmes paa et tørt og ikke for varmt Sted.

VII.

Køkkenurternes Anvendelse og Tilberedning.

Ligesaa vist som Brød (Mel og Gryn) og Kjød (derunder Flæsk), ere nødvendige Fødemidler, ligesaa sikkert er det, at mange Køkkenurter kunne yde en meget nærende, sund og velsmagende Kost, naar de blive rigtigt tilberedte. Da Dyret, hvis Kjød vi spise, udelukkende kan ernære sig af Blade og Rødder, saa følger deraf, at disse indeholde Stoffer, som ogsaa kunne tjene Mennesket til Ernæring, om de end ikke altid ere tilstede i Planterne i en saadan Tilstand og i saa stor Mængde som i Mælk og Kjød. Køkkenurterne maa derfor helst tillaves og nydes i Forbindelse hermed og faa derved først deres rette Værd. Thi ligesom det er nødvendigt, ved Siden af Kraftfoderet at give Dyret en mindre kraftig Føde, Halmen, saaledes er det ofte gavnligt og behageligt for Mennesket, at forbinde den nærende Kost med den mindre nærende, hvorved begge blive mere tjenlige for Sundheden. Mange have imidlertid en vis Uvillie mod flere af disse Retter, som ere tilberedte af Køkkenurter, men det ligger tildels i, at de ere dem uvante. Da Kartofflen for omtrent 100 Aar siden blev udbredt her i Landet, mødte den en ligesaa stor Uvillie, nu derimod er den en saa almindelig og afholdt Spise, at man næsten kan sige, den er uundværlig, og den er dog ikke mere velsmagende eller nærende end mange andre Køkkenurter. Ubekjendtskab med den rette Tilberedning er vel ogsaa ofte Grunden til, at mange Køkkenurter benyttes saa lidt af Landbeboerne, og i det efterfølgende skal der derfor gives en kort Anvisning til deres Anvendelse og Tilberedning i Husholdningen.

Selleriens og Porrens, Gulerodens og Persillerodens Anvendelse som Suppeurter er almindelig bekendt, men neppe, at man ogsaa dertil kan bruge saavel over- som underjords Kaalrabi, Roer og Asparges. Har man ikke færsk Suppe, kan man godt benytte salt, kogt paa Flæsk, og naar man deri koger de forskellige Rødder, Kartofler, en god Visk samt nogle Gryn, faar man en kraftig Ret, der bliver end mere velsmagende ved at der tilsættes nogle tørrede eller friske Æbler. Spidskaal og Savoikaal kunne benyttes paa Suppen ligesom Hvidkaal. Modne Bønner, især de almindelige brune Dværgkrybbønner (Prindsessebønner), kunne spises paa samme Maade som graa Ærter, kogte i salt Suppe, og tillavede med Surt og Sødt samt nogle Løg. Vil man gjøre denne Ret endnu mere velsmagende, koges Bønnerne først møre i Vand med lidt Salt i, noget Mel og Smør brunes i en Gryde (ved Smeltning og stadig Omrøring), deri kommes salt Suppe samt Vand, et Par Løg, Eddike og Sukker (af det sidste omtrent en Spiseskefuld), og endelig de kogte Bønner, efterat Vandet er hældt fra dem, og det hele gives et lille Opkog. De hvide Bønner kunne tilberedes paa samme Maade eller ogsaa som gule Ærter, men de maa alle sættes iblød forud. Da alle Bælgefrugter høre til den mest nærende Planteføde, fordi de indeholde mange af de Stoffer, som isærdeleshed gjøre Kjødet til et saa kraftigt Næringsmiddel, saa burde Arbejdsmanden, som sjældnere har Raad til at nyde Kjødretter, ofte spise Ærter og Bønner. Den brune Bønne egner sig godt hertil, da den modnes hvert Aar, og vokser i en mindre kraftig Jord. Mange Urter ere tjenlige til Stuvning og spises da til Kjød, Flæsk eller Fisk. I Almindelighed stuves de i Mælk eller Fløde paa følgende Maade. Naar de ere rengjorte skæres de i passende Stykker og koges møre i Vand med Salt i, hvorpaa man hælder dem op og lader Vandet løbe fra. Mælken eller Fløden koges i en Gryde, hvori der til Jævning hældes lidt, i kold Mælk udrørt Mel, og endelig kommes Urterne i og det hele gives et lille Opkog. Paa denne Maade stuves Spids-, Savoi-, Hvid- og Blomkaal; — Kaalrabi og Roer, skaarne i firkantede Stykker; — Kartofler; — Grønne Ærter, saavel Sukker- som Skalærter; — Gulerødder, skaarne i tynde Skiver; — Grønne Bønner, skaarne i tynde Strimler; — Asparges, som skræbes før Kogningen; — Spinat, som hakkes fint efter Kogningen og tillaves med lidt Sukker; — Skorzonerødder, der forinden Kogningen skræbes og skæres i tomme-lange Stykker, lægges i kort Tid i lunkent Vand med lidt Eddike i, da de ellers blive sorte. Gulerødder og Ærter kunne ogsaa stuves paa en anden Maade, nemlig ved at koges i lidt Vand, hvori kommes

Mel, som er rørt ud i Smør; derpaa faa Rødderne eller Ærterne et Opkog med hakket Persille. Denne kan ogsaa kommes paa stuvende Kaalrabi og Roer. Rødkaal koges med Suppe (i Mangel af færsk kan tages salt), men kun saa lidt, at Kogningen mest sker ved Damp; naar Kaalen er halvkogt, sættes Eddike, Sukker og Kommen til efter Behag. Al Hovedkaal skæres før Kogningen i tynde Strimler. Blomkaal koges derimod hel. Botfeldske Roer kunne ogsaa staves i brun Saus; lidt Smør brunes i en Gryde, hvori kommes Mel, og naar dette har antaget en brun Farve, kommes de, i meget tynde Stykker skaarne Rødder deri under stærk Omrøring; der hældes da saameget Suppe derpaa, at den staar op over Rødderne, som koges møre deri; Sukker tilsættes efter Behag.

Hensyltningen af grønne Snittebønner til Vinterbrug sker paa følgende Maade. Naar de ere skaarne i tynde Strimler, overdrysses og blandes de med Salt, hvormed de staa i 24 Timer; af den derved dannede Lage trykkes de meget haardt op, og nedlægges i en Krukke lagvis med Salt, saaledes at det øverste Lag bliver Salt. For at gaa rigtigt i Lage, maa de staa i 4 Uger under et stærkt Tryk ved Hjælp af et Trælaag og en Sten. Før Kogningen vandes de ud to Gange i lunkent Vand i kort Tid; de kunne holde sig til helt ud paa Foraaret og bevare en meget frisk Smag. Den simpleste Maade at hensylte Agurker paa, er som Lageagurker; hertil tages ganske grønne Agurker af 4—5 Tommers Længde; de vaskes, tørres og nedlægges i en Krukke eller en Otting, som kan holde Vand; paa Bunden af denne lægges et Lag Laurbærblade, Kirsebærblade, Dild, Løg, Peber og andre Kryderurter og Kryderier f. Eks. umodne Vindruer og Vindrueblade; ovenpaa dette Lag lægges Agurkerne tæt sammen, og øverst lægges atter et Lag Blade og Kryderier. Krukken eller Ottingen fyldes derpaa med en dertil kogt Saltlage, saa stærk at den kan bære et Hønseæg. Naar Lagen efter nogle Dage har sat sig, erstattes det manglende, et Klæde lægges over, derovenpaa et Trælaag paa hvilket der lægges en Sten. Derpaa hensættes Ottingen i 3—4 Uger for at gjære, hvorefter Klædet tages af med samt den Hinde der har afsat sig under dette. Ottingen tilbindes nu med en Blære og hensættes paa et køligt Sted. Blandes noget Eddike i Lagen, faa Agurkerne en bedre Smag. Saadanne Agurker ere meget velsmagende til alle Kjødspiser i Løbet af Vintren. Kruspersille kan ogsaa hensaltes til Vinterbrug; efterat være godt afvasket og rystet paa et Sold, for at Vandet kan løbe af, hakkes den, blandes med lidt Salt, og nedlægges lagvis med Salt i en Krukke, ovenpaa hvilken der

lægges et Klæde og et Laag og derpaa en Sten. Naar Persillen efter 3—4 Ugers Forløb er presset fast, tages Stenen af, og Krukken tilbindes; vil man bruge Persillen, sættes den først et Par Timer i koldt Vand. Paa samme Maade kan Selleritop bevares.

Til færsk Fisk, som Sild, Flynder og Hornfisk kan man tilberede en meget velsmagende, syrlig Saus ved at jævne Smør med Mel, og deri koge Syreblade.

Da Rhabarbarplantens Dyrkning bliver mer og mer almindelig skal dens Anvendelse til Rhabarbargrød ogsaa omtales. Stilken skrælles, skæres i Stykker og lægges et Par Timer i Vand; derpaa gives dem andet Vand, hvori de koges møre; dette Vand sies fra, og sættes atter over Ilden med en Tilsætning af Citron eller Kanel; naar det koger, sætter man Sukker til efter Behag og Jævning af Kartoffelmel, udrørt i koldt Vand; man bruger 6 Lod (20 Kvint) til en Pot af det afsiede; dette maa derefter kun faa et lille Opkog og hældes fra Gryden i et Fad for at afkøles. Grøden spises kold med Fløde eller Mælk over. — I de sydligere Lande spises Grøntsager meget mere end her, hvor man paa Grund af det koldere Klima behøver en kraftigere Føde. Der ere Grøntsagerne ofte Hovedretten og Kjødet kun en Biret; men naar det kunde blive almindeligt her mellem Arbejdsstanden at benytte Grøntsager som en Biret til Kjødet eller Flæsket, da vilde det spare betydeligt baade derpaa og paa Brødet og give en mere afvekslende og sund Føde, især nu da Kartofflerne ere i meget høj Pris.

Fjerde Afsnit.

Om Drivbænke (Mistbænke).

Vil man anlægge en halvvarm Bænk uden Vinduer for deri at fremdrive Selleri- Porre- eller Kaalplanter, da er Fremgangsmaaden følgende: paa et Sted, som ligger imod Syd, lunt, og godt udsat for Solen, graver man en Grube i Jorden 2 Fod dyb og 6 Fod i Firkant, og udenom den anbringer man en Ramme af Bræder eller fletter et Risgjærde $1\frac{1}{2}$ Fod højt. Henimod Midten af Marts fylder man Gruben med halmet, sammenbrændt, varmt Hestemøg, som ved Nedkastningen rystes godt fra hinanden og trædes sammen indtil 1 Fod over Jordoverfladen. Bænken tildækkes derpaa med Maatter

eller Lemme. 8 Dage efter jævner man Møget, som nu er sunket en Del sammen, med lidt Skraaning mod Syd, paafører 4 Tommer god, muldet, let Jord, og et Par Dage efter atter 4 Tommer. Jorden omstikkes daglig for at udluftes og opnaa den nødvendige Tørhed forinden Saaningen. Naar den efter nogle Dages Forløb er tør nok, rives den med samme Skraaning som Møget, og tilsaas.

Om Natten og i daarligt Vejr tildækkes Bænken med Maatter eller Lemme, og man vedbliver hermed til Nattefrosten ophører. Bliver Jorden for tør, maa man vande. Har man ikke Hestemøg, kan man ogsaa benytte halmet Ko- og Faaremøg, blandet indtil Halvdelen med Blade, men da dette giver mindre Varme, maa Gruben gjøres dybere, og Gjødningsslaget noget tykkere; selv Blade alene kunne give tilstrækkelig Varme. Over Bænken lægges Stænger hvorpaa Dækningen hviler. En saadan Bænk kan afgive flere Tusinde Planter og snart betale den derpaa anvendte Bekostning og Ulejlighed, saameget mere som Møget om Efteraaret atter kan udtages og anvendes i Haven, uden at have tabt betydeligt af sin Gjødningseværdi.

Femte Afsnit.

Om Frugttræer og Frugtbuske.

I.

Frugttræer.

Da Frugttræerne gaa forholdsvis dybt med Rødderne og tillige forblive i en længere Aarrække paa deres Voksested, saa er

Undergrundens Beskaffenhed i en større Dybde af megen Vigtighed. Ofte ser man unge Træer vokse frodigt i de første Aar efter Plantningen, men derpaa sygne hen, blive angrebne af Kræft og undertiden gaa helt ud. Aarsagen er da næsten altid at søge i Undergrunden, som enten er for vaad og kold eller bestaar af ufrugtbart Grus og Sand, der maaske tillige indeholder skadelige Jernforbindelser, eller er en saa stiv Ler, f. Eks. Blaaler, at Rødderne ikke kunne trænge igjennem. Man maa derfor, hvor man vil plante Frugttræer, undersøge Jorden 3 Fod dybt. Dette gjøres helst om Foraaret, fordi man paa den Aarstid bedst ser, om Jorden lider af Grundvand, i hvilket Tilfælde dette under alle Omstændigheder bør afledes. Der maa

ikke findes staaende Vand i en Dybde af 3—4 Fod; hvor Beliggenheden ikke er tør, burde der derfor altid rørlægges. Da Drænrør, saafremt de ikke ligge dybt nede i det faste Ler, let forstoppes af Trærødderne, saa maa man lægge dem mindst 5 Fod dybt eller ogsaa anvende Steendræn, som lægges af smaa Sankesten, de største i Bunden af Grøften og de mindre ovenpaa disse. Er Undergrunden af en slet Beskaffenhed, saaledes som ovenfor anført, da maa man forbedre den ved dyb Kulegravning og samtidig Blanding med Gødning; der dog ikke maa være frisk, og andre passende Stoffer, som Muldjord, forraadnede Blade o. s. v. Er den af meget slet Beskaffenhed, eller man kun vanskeligt kan afdede Grundvandet tilstrækkeligt dybt, da er det ofte lettere at forbedre den ved at paaføre passende Jord, saaledes at man paa denne Maade opnaar den nødvendige Dybde af god Jord; forinden bør man imidlertid grave eller reolgrave Stykket. Paafyldningen kan ske paa den Maade, at man ved Plantningen sætter Træerne ovenpaa Jorden og lægger Paafyldningen ovenpaa Rødderne, saa at Træerne komme til at staa paa en Forhøining, der aarligt gjøres større eller bredere, hvorved Arbeidet fordeles paa flere Aar. En kraftig, varm Skjølrer, som indeholder en Del Kalk, vil være den bedste Undergrund. Det er ingenlunde nødvendigt, at denne indeholder Muld- eller Gjødningsdele i en betydelig Dybde, naar kun Madjorden er rig derpaa; thi opløste af Regnvandet ville disse Stoffer altid trænge ned til de nedre Jordlag og komme de derværende Rødder tilgode. Bestaar imidlertid Undergrunden af en almindelig god Lørdjord eller lerblandet Sandjord, fri for Grundvand og de skadelige Jernforbindelse, ville Frugttræer ogsaa kunne lykkes derpaa, uden at det er nødvendigt at foretage en dyb Grundforbedring, (Kulegravning vil imidlertid altid være gavnlig, forsaavidt den løsner og udhuffer Jorden), og man kan da indskrænke sig til at forbedre Madjorden, saaledes som alt er angivet i Indledningen, og til Reolgravning.

Plantningen. Ved denne maa der aldrig anvendes Stoffer, som ikke ere fuldstændig forraadnede og opløste, thi den Gjæring, som de frembringe i Jorden, skader det nyplantede Træ. Allerhelst maa man her benytte en god muldet og let Have- eller Markjord, som er tagen fra Overfladen og ikke har faat Gødning de sidste Aar. Paa en daarlig Jordbund er det ikke tilstrækkeligt at udgrave Plantehullet meget stort, 4—6 Fod bredt, og fylde det med god Jord, en Fremgangsmaade, som man ofte ser anvendt; thi naar Rødderne efter nogle Aars Forløb naa udenfor Hullet, finde de ikke den nødvendige Næring, og Træet hensygnr, forinden det opnaar den egentlige Bære-

alder. I stiv Lerjord vil desuden Vinterfugtigheden samle sig altfor meget i et saadant, med løs Jord fyldt Hul og gjøre Jorden sur.

Mange af vore bedste Frugtsorter, saavel ældre som nyere, især iblandt Pærerne, stamme fra sydligere Lande, f. Eks. Belgien, Frankrig, Tydskland og England, hvor de oprindeligt ere fremkomne af Kjærner. De behøve derfor her i vort Klima den størst mulige Varme, som vi ere istand til at skaffe dem, for at deres Frugter kunne opnaa en tilstrækkelig Størrelse, Udvikling og Vel-smag. Foruden at vi ved Rørlægning skaffe dem en varmere Jordbund, maa vi tillige stræbe efter at give deres overjordiske Del al den Varme, vi formaa, ved at sørge for tilstrækkeligt Læ, ved at vælge lavstammede Træer og ved at søge at holde disse lave; thi nærmest Jorden er Luften altid varmest, og det gjør i den Henseende en stor Forskjel, om et Træ kun opnaar en Højde af 5—6 Alen eller om det hæver alle sine frugtbærende Grene i den dobbelte Højde, som ofte er Tilfældet med ældre Træer, der have staaet for nær ved hverandre. Kun hvor Beliggenheden er indesluttet, vil det være nyttigst at vælge halvstammede Træer. Ved en rigtig Tildannelse og Beskæring af Kronen, som derved holdes tynd og aaben, opnaas ogsaa, at Sol, Lys og Varme bedre kunne indvirke paa Grene og Frugterne. Lave Træer have desuden den Fordel, at man langt lettere kan komme til at beskære dem og aflukke Frugten, der heller ikke saa let blæser af. Højstammede Træer have over 4 Fod Stamme, halvstammede over 2 Fod, og lavstammede under 2 Fod eller saa godt som ingen, da deres Grene helst bør udgaa nærved Jorden. Man har en egen Slags lavstammede Træer, som kaldes **Dværgtræer**, fordi de aldrig blive saa store som almindelige Frugttræer. De ere nemlig forædlede (ympede) paa svagt voksende Grundstammer, der meddele denne Egenskab til de indsatte ædle Grene, hvoraf Kronen senere dannes. Pærerne blive saaledes forædlede paa Kvæder, Æbler paa Paradisæbler, Kirsebær paa Weichseltræet og Blommerne paa Slaaentornen. Disse Dværgtræer egne sig godt for vort Klima, fordi de holde sig lave. De behøve kun en Afstand af 10—12 Fod og udvikle deres Rødder mere i Jordens Overflade, som bliver stærkest opvarmet af Solen. Pærer, som blive forædlede paa Kvædestammer, trives tilmed bedre paa en fugtig Jord, end de der ere forædlede paa Pærestammer.

Et andet Middel til at holde Frugttræerne lave, deres Rødder mere i Overfladen og til at fremskynde og befordre Frugtbarheden er **Rodbeskæring**. Denne foretages 5—6 Aar efter Plantningen, naar

Træet skyder meget kraftigt og ikke vil ansætte Frugt, idet man 1—3 Fod fra Stammen graver en Rende paa den ene Side af Træet, overskærer alle de store Rødder, hvis Saar glattes med en skarp Kniv, og derpaa atter fylder Renden med den opgravede Jord, som forbedres, hvis det er nødvendigt. Næste Aar graver man paa den anden Side af Træet. Rodbeskæringen kan gjen-
tages hvert 4de eller 5te Aar, idet man hver Gang gaar 8—10 Tommer længere ud fra Stammen. Man opnaaer derved at standse Træets stærke Vækst, saa at det villigere sætter Frugt; tillige dannes der en Mængde fine Trevlerødder nær ved Stammen i Jordens Overflade. Ved Pæretræerne, som mere end de andre Træer sende deres Rødder i Dybden, maa man om muligt overskære de stærke Hjerte-
rødder under Træet. Ved de egentlige Dværgfrugttræer er dog Rodbeskæringen mindre nødvendig, idetmindste ikke saa ofte. Kjøbes Træerne, maa de helst tages fra en Planteskole, hvis Jordbund ligner den, hvori de skulle plantes; thi komme de fra en sandet til en leret Jord eller omvendt, vokse de ikke godt.

I Almindelighed kjøbes de vel til mindre Haver, men vil man selv **tiltrække Frugttræer**, da maa man først skaffe sig Grundstammer, hvorpaa man kan forædle. Man kan dertil benytte unge Stammer af Skovæbler og indplante disse fra Skoven i Haven. Vil man derimod tiltrække Stammerne af Kjærner, saas disse om Efteraaaret, naar man kan være sikker for Mus, som efterstræber dem, eller tidligt om Foraaret; men de komme i sidste Tilfælde ofte ikke op før næste Foraar. Naar Planterne ere et Aar gamle optages de, en Trediedel af Pælerodens Længde afskæres, og de henplantes med 2 Fods Afstand og 3 Fod mellem Raderne paa det Sted, hvor de skulle forædles. Stammerne skæres halvt ned, hvorved de tiltage mere i Tykkelse, saa at man, naar de ere 4—5 Aar gamle, kan forædle dem.

Forædling. Kjærnetræer, som ikke blive forædlede, bære vel Frugt, men denne bliver næsten altid slet, om ogsaa Kjærnerne ere tagne af gode Sorter. For at vedligeholde og formere de bekjendte gode Sorter, maa man derfor anvende Forædling, hvorved tillige opnaas, at Træerne blive hurtigere frugtbare; thi medens et Kjærnetræ ikke vil bære Frugt før det er blevet 10—12 Aar gammelt, kan det, naar det forædles, bære i sit 8de eller 9de Aar. Den af Landbefolkningen almindelig brugte Forædlingsmaade er Spaltpodning (Podning, Ympning), men da det er den daarligste, fordi Stammen skal flækkes og derved faar et altfor stort Saar, skal den ikke nærmere omtales her, saameget mere, som man let vil kunne erholde

Anvisning dertil; den maa kun benyttes naar gamle tykke Træer skulle forædles.

Barkpodning er lettere og langt bedre. Den foretages i April, naar Knopperne begynde at bryde og Barken kan løsne sig fra Stammen. Man afskærer denne, der maa være af en Fingers Tykkelse, med et glat Snit, og gjør paa Siden en Ridse igjennem Barken (Fig. 3 a) som derpaa løsnes til begge Sider, saa at man kan skyde Podekvisten ned under den. Podekvisten skæres med et glat og skraat Snit saaledes som (Fig. 3 b) viser; dens skraa Snitflade kommer altsaa til at ligge mod Stammens Ved, og denne og Kvisten ombindes med Uldgarn (Fig. 3 c), saa at de ligge fast til hinanden. Det hele, saavel Stammens Snitflade som Enden af Podekvisten og Ombindingen over-smøres med Podevoks, for at udelukke Luften fra Saaret, indtil Sammen-voksningen har fundet Sted. Dette vil være Tilfældet 3—4 Uger efter, naar Podekvistens Øjne ere voksede ud, hvorpaa Uldgarnet over-skæres bagpaa Stammen, saa at denne, ved at tiltage i Tykkelse, selv skyder Forbindingen af. Kvisten maa kun beholde to Øjne, hvoraf det nederste skal sidde indad mod Stammen. Som Podevoks kan man benytte en Blanding af Komøg, Ler og Kohaar, det smøres paa en Lærreds Strimmel, der bindes om Stammen. Al Forædling foretages nærved Jorden, og Stammen tiltrækkes af den ædle Gren. Man kan ogsaa ompode ældre Træer af slette Sorter, idet man afskærer Halvdelen af Grenene indtil 1 Fod fra Stammen, og indsætter Podekviste i disse Stumper. Næste Aar poder man i den øvrige Halvdelen af Grenene. Ere disse for tykke til at pode i, kan man først lade dem skyde ud, i Somrens Løb udtynde Skuddene, og til næste Aar forædle i disse. Naar man indpoder forskellige Sorter, kan man faa et Træ, som bærer mange Slags Æbler eller Pærer. Af de fra Podekvisten udskudte 2 Grene beholdes det paafølgende Foraar kun den stærkeste; den anden skæres helt bort. Skal Træet være lavstammet, nedskæres denne stærke Gren over 4—5 af de nederste kraftige Øjne (Fig. 4), Enden af Stammen, Kronen set fra oven,) for af de derfra udskydende Grene at danne Kronen. Skal Træet derimod have en højere Stamme, nedskæres den stærke Gren kun til sin halve Længde, hvilket atter gjentages det paafølgende Foraar ved Topskuddet, medens alle Sidegrenene bortskæres, og saaledes beskæres hvert Foraar, indtil Stammen har opnaaet den attraaede Længde, hvorpaa man skærer over kraftige Øjne, for af disse at danne Kronen. Ved den gjentagne Nedskæring af Stammen, bliver denne tykkere og kraftigere. Den maa under Opvæksten bindes til en Stok.

Kronedannelsen retter sig efter de forskellige Frugtsorters naturlige Vækst. Pæretræet har Anlæg til at vokse i Høiden og danne en Pyramide, idet den midterste af Grenene faar Overvægten, hvorfor man for dette helst vælger Pyramideformen. Æbletræet breder sig mere til Siderne, idet alle Grenene udvikle sig omtrent lige kraftigt, og man danner derfor Kronen efter Kjedelformen, som er hul i Midten; ofte bliver ogsaa Pæretræerne i Planteskolerne tiltrukne i denne Form. Kjedelformen dannes saaledes: af de 4—5 forannævnte, fra Enden af Stammen udskydende Grene, vælger man næste Foraar 3 af de kraftigste, som sidde bedst fordelte til alle Sider, og skærer dem ned paa 5—6 Øjne (Fig. 4₂), hvoraf det øverste maa vende udad. Om Efteraaret har Træet nu 3 Hovedgrene og, paa hver af disse, 5—6 mindre Grene, som ere skudte ud om Somren, og det kan nu henplantes paa det Sted, hvor det skal blive staaende, for at bære Frugt, hvis man ikke foretrækker at udsætte Plantningen til om Foraaret, da Beskæringen først foretages. Ved denne beholder man da paa hver Hovedgren atter 3 af de bedste Skud, som dog paa Grund af Rodtabet ved Omplantningen maa studses ned paa 3—4 Øjne (Fig. 4₃), hvoraf det øverste maa vende udad; de andre Grene, som vende indad i Kronen eller sidde daarligt for Kronedannelsen, skæres af tæt inde ved Hovedgrenene. Man har da 3 Hovedgrene og 9 Ledegrene, (saaledes kalder man de etaarige Grene, som beholdes til Kronedannelsen), hvoraf den fremtidige Krone skal udvikle sig, idet man endnu i 2—3 Aar hvert Foraar indstudser Ledegrenene paa $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{2}$ og $\frac{3}{4}$ af deres Længde, og kun tilsætter saamange ny, som der er god Plads til. De længere Grene, som tages bort, fordi de ikke behøves til Krone-dannelsen, eller fordi de have en for denne uheldig Stilling, kan man i Stedet for at skære helt bort, skære paa Spore, det vil sige, kort ind, saa at der kun bliver $\frac{3}{4}$ Tomme tilbage af dem, hvorfra der da ofte udskyder korte Frugtgrene. Alle smaa korte og svage Grene, som ikke ere over 3—4 Tommer lange, beskæres slet ikke, naar der forøvrigt er Plads til dem, da de ligeledes blive til frugtbærende Grene. Efter disse Aars Forløb ophører man aldeles med Ledegrenenes Indstudsnings og tildels med Træernes Beskæring, saa at man kun bortager Grene, som sidde altfor tæt, krydse eller gnave hinanden eller gaa indad i Kronen. Denne maa nemlig bestandig holdes hul som en Skaal, saa at Sol og Luft kunne komme alle Grenene tilgode. Undertiden er Grenenes Stilling saaledes, at det fra først af passer bedre at beholde 4 Ledegrene i Stedet for 3, til deraf at danne Hovedgrene; men man nøjes da det næste Foraar med at tilsætte 2 ny

Ledegrene paa hver af de første 4, saa at man med Tiden faaer 8 i Stedet for 9 Hovedgrene.

Pyramidekronen skal ligne et ungt Grantræ, idet Stammen fortsættes lige i Vejret med Grenene ligelig fordelte til alle Sider og aftagende i Længde opefter (Fig. 5). Dette opnaar man ved bestandigt at skære den øverste Ledegren, Stammens Fortsættelse, langt ned, (over et Øje, modsat det, som man skar over foregaaende Aar, for at Stammen kan holde sig lige), hvorved de nederste Sidegrene faa en rigeligere Tilstrømning af Saft og derved udvikle sig kraftigere, end det ellers vilde have været Tilfældet. Disses Sidegrene studses derimod kun lidt ind og efter nogle Aars Forløb slet ikke. Ny Ledegrene tilsættes opefter, efterhaanden som Stammen forlænges, ligesom der aarligt udvikler sig nye Sidegrene paa et ungt Grantræ af de Aaret forud dannede Sideknopper. Man beholder kun en af Grenene fra Forædlingen, og denne skjæres det første Foraar ned paa 5-6 Øjne (Fig. 51), saaledes at det øverste vender ind mod Grundstammen. Det øverste, nu udskydende Skud ledes lige i Vejret til en Stok og de nederste ligelig fordelte ud til Siderne til andre Stokke, hvortil de bindes med blød Bast eller Sejlgarn, men ej for fast. — Det følgende Foraar skæres Topskuddet ind paa 4-5 Øjne, men de nederste Skud paa 7-8 Øjne (Fig. 52). Om Efteraaret kan Træet henplantes paa sit Bestemmelsessted, og Foraaret derpaa beskæres det paa Grund af Flytningen noget stærkere (Fig. 53). Den fremtidige Beskæring fortsættes nu paa samme Maade, kun at man, saafremt Enderne af Skuddene ere godt modne og vel udviklede, ikke længere skærer de nederste Ledegrene, men kun de øverste, som bleve lagte til Aaret forud. Alle overflødige Grene og saadanne, som sidde uheldigt for Kronedannelsen, skæres ind paa Spore, og kun de korte Frugtgrene lades urørte. Bedre er det dog samme Sommer de skyde ud, i Maj eller Juni, naar de have faaet 4-5 Blade, at knibe Spidserne af dem, hvorved de samme Aar dannes Frugtøjne eller Frugtgrene, (Fig. 54.) Naar Træet efter 4-5 Aars Forløb har udviklet en god Krone med tilstrækkelige Ledegrene, og dets stærke Vækst har tabt sig noget, ophører man ogsaa efterhaanden med de øverste Grenes stærke Indstudning, indtil de tilsidst ganske lades urørte, og man nøjes da med at holde Kronen i god Orden ved at borttage de Grene, som sidde for tæt paa og krydse hverandre. Kjøber man Frugttræer, have disse i Almindelighed Kroner, og man maa da uddanne denne efter de nævnte Regler. Man maa hellere købe yngre Træer end ældre med en større Krone, da de sidste ofte have en for lille Rod i Forhold til Kronen.

Træbeskæringen foretages i Løbet af Vintren, dog bedst sidst i Marts, og ved Indstudsningen af Grenene skæres saa nær Øjet som muligt, uden at beskadige det. Ved al Beskæring og Kronedannelse er det af Vigtighed, ikke at sætte for mange ny Ledegrene til, saa at Kronen bliver for tæt; hellere faa end for mange Grene paa et Træ. Dette holder sig da sundere og giver større og fuldkommnere Frugt, der bedre modnes og fylder ligesaameget i Skjæppen som mange smaa. Ved gamle Frugttræers Beskæring indskrænker man sig til at borttage alle udgaaede Grene og udtynde de øvrige. Blommetræets og Kirsebærtræets regelmæssige Beskæring ophører tidligt. Naar et Frugttræ omsider er blevet saa gammelt og svagt i Væksten, at den aarlige Udvikling af unge Skud næsten helt standser, og det kun bærer smaa daarlige Frugter, kan man ofte med Held forynge Træet, ved at skære det langt tilbage indtil $\frac{1}{3}$ paa de gamle tykke Grene, samtidigt med, at man giver det rigelig Gjødning i Overfladen af Jorden og omgraver denne. Det skyder da ud paa ny, og bærer godt efter nogle Aars Forløb. Jorden under ældre Frugttræer holdes helst bevokset med Græs, dog med Undtagelse af en Rundkreds omkring hvert Træ, der aarligt omgraves. Hver 5te Aar bør der gjødes saa langt ud, som man kan antage, at Rødderne naa. Almindelige, stammede, store Frugttræer, maa plantes: Æbletræer og Pæretræer med 20—24 Fods, Blommetræer og Kirsebærtræer med 18—20 Fods Mellemrum.

Sygdomme. Blive Frugttræerne overgroede med Mos, maa man afskrabe dette, og, ved derefter at overstryge dem med en Blanding af tykt Lervand, Komøg og Sod, dræber man det tiloversblevne Mos og alle Insektæg. Naar et Træ angribes af Kræft, kan man udskære det angrebne Sted indtil det Friske og belægge Saaret med den nævnte Podesalve. Er Kræften meget udbredt i Grenene, gaar Træet gjerne ud, men man kan da undertiden frelse det ved at nedskære alle Grenene indtil 1—2 Pod fra Stammen og af de derpaa udskydende Skud danne en ny Krone. Larver (Orme af Insekter), som angribe Bladene i Forsomren, dræbes ved en stærk Oversprøjtning med Sæbevand. Mod Harer maa man indbinde Stammerne med Tjørn.

Æbletræet holder sine Rødder mest i Overfladen af Jorden og taaler derfor ikke godt et tørt Voksested, men lykkes bedst paa en Undergrund, der kan holde tilstrækkeligt paa Fugtigheden. Blandt de mangfoldige forskellige Frugtsorter, som dyrkes her i Landet og anbefales i Havebøgerne, skal her kun fremhæves nogle af de mest

bekjendte, hvis Haardførhed og Godhed ere prøvede; de med * betegnede ere Madfrugter.

Sommeræbler: Rød Astrakan, — Keswick Codlin,* — Passe pomme rouge og Passe pomme blanc, — Isæble. Høstæbler: Rød Calville, — Hawthornden*, — Alexanderæble, stor Frugt, — Grand Richard, — Slesvigsk Jorbæræble. Vinteræbler: Graastens- eller Gravenstensæble, hvoraf den gule Sort er den fineste, Kantæble*, — Nonnetitte eller Flaskeæble, meget haardført og frugtbart, Frugten holder sig temmelig længe, — Guld-Pearmain, — Princesse noble, — Ribston Pippin, — Dumelow's Seedling*, — Rød Pigeon, — Hvid Pigeon, — Graa Reinette eller Graanette holder sig meget længe, — Canada Reinette, — Borsdorfferæble, — Rød Rambour*, holder sig længe, — Løgæble*.

Pæretræet sender sine Rødder i Dybden, foretrækker derfor en mere tør Jordbund end Æbletræet og en god dyb Undergrund.

Sommerpærer: Doyenné d'été, meget tidlig, — Punkteret Sommertorn, — Mouille bouche, — Comtesse Clara Frijs (Skjensved Pære), — Grøn Høyerswerder, — Kongepære. Høstpærer: Beurré d'Amanlis, — Napoleonspære, — Althorp Crassanne, — A.W. Moltkes Pære, — Seigneur d'Esperen, — Colmar Pære, — Høst Bergamotte, — Onkel Peters Pære, — Pundpære*, — Spækpære. Af Vinterpærer ere mange vel udmærkede, men opnaa vanskeligt Fuldkommenhed uden paa Dværgtræer eller paa fritstaaende Espaliertræer, forædlede paa Kvædestammer, og dog kun i varme Somre paa en varm Jordbund. Eyewood, — Seckle, — Beurré d'Åremberg, — Josephine de Malines, — Beurré Diel, — Délices d'Hardenpont, — Diamantpære. Sommerfrugten bliver paa Træet indtil den er spiselig. Høst- og Vinterfrugten afplukkes, naar Kjærnerne begynde at blive brune og Frugtstilkene løsner fra Grenen, hvorpaa de eftermodnes i Kjælderen. Den sildige Vinterfrugt maa i Reglen sidde saalænge som muligt, indtil Frosten indfinder sig; lidt Nattefrost skader den ikke. Kjærnefrugt opbevares bedst i en tør Kjælder, hvorfra Lys og Luft udelukkes, og ved en lav Varmegrad. Kun naar Muggenhed indfinder sig, udluftes Kjælderen i klart, frostfrit Vejr, helst ved Gjennemtræk. Afplukningen og Aflægning i Kjælderen maa foretages med stor Forsigtighed; dog er det endnu mere nødvendigt at undgaa Stød, naar Frugten bliver moden, thi da tager den langt lettere Skade. Al plettet og beskadiget Frugt maa borttages i Løbet af Vintren. Ogsaa i et Kammer eller paa et Loft kan Frugten opbevares, naar Frosten kan holdes ude enten ved Fyring eller ved Dækning med Halm. Lidt

Frost skader dog ikke Frugten, da Frugtsaften ikke fryser saa let som Vand; man sætter derfor en Skaal med Vand ved Frugten, og først naar Vandet fryser, er der Fare at befrygte.

Kirsebærtræet ynder en let, varm og tør Jordbund og kan lykkes selv paa sandet og gruset Jord, hvorfor det burde plantes langt hyppigere i Landets magre Egne, tilmed da det i Reglen aarligt giver et godt og let sælgeligt Udbytte. Det almindelige sure Syltekirsebær er det hyppigste, og ses ofte vildtvoksende paa Voldene omkring Haverne; det formeres let ved Rodskud og Selvsaaing og behøver kun liden Beskæring. Ostheimer Weichsel, Van der Natte og Pundkirsebær ere Syltebær; — sorte spanske kunne ogsaa syltes. Gule Spanske, Majbær (tidligt), gule Moreller og Hjærtetiksebær ere Spisebær.

Blommetræet trives bedre end de andre Frugttræsarter i forskjellig Jordbund, men foretrækker dog en lidt fugtig, lerblandet Muldjord. Svedskeblommer og Aprikosblommer kunne formeres ved Rodskud, — Reine Clauden, som er en af de bedste Blommer, ved Lægning af Stenene; — de andre maa forædles, men man tager ikke gjerne Rodskud til Grundstammer, fordi de ere tilbøjelige til atter at give Rodskud. Æggeblommen (Spilliken) og Katrineblommen ere ældre Sorter. Af nyere, som dog ofte ere kælne, kunne anbefales: Kirks Blomme, — Washington, — Violet hative.

Valdnødtræet opnaar en meget betydelig Størrelse og taaler godt Stormens Magt. Det formeres ved Lægning af Nødderne, men bærer sent; det beskæres ikke.

Nøddetræet. Den lombardiske eller Lamberts Nød giver langt større Frugter end den almindelige Hasselnød. Det formeres ved Rodskud og Aflæggere.

Morbærtræet forlanger en varm Jord og et beskyttet Voksested; det bærer først i sit 12te—15de Aar, men bliver da i Reglen ogsaa meget rigtbærende, hvorfor det kan anbefales at plante et enkelt Træ i en mindre Have, da Frugten betales godt. Det beskæres ikke. Kun Frugten af det sorte Morbærtræ er spiselig.

Frugten af **Kvæden**, der formeres ved Aflægning, og af **Kornelkirsebærtræet** benyttes kun til Syltning, men sjældent.

II.

Frugtbuske.

Stikkelsbærbusken, Ribsbusken og Solbærbusken plantes med 3 Alens Mellemrum og trives bedst paa en muldet, varm Jord; paa en svær, fugtig Jord blive de mosbegroede. Skulde de aarlig give en rig Høst, maa der hvert 3die Aar lægges Gødning omkring dem, som bringes ned ved Efteraarsgravningen, der tæt ved Busken maa foretages øverligt; om Foraaret rives Jorden kun. De kunne ogsaa dyrkes mellem Frugttræerne, da de taale lidt Skygge. Alle gamle mosgroede Skud maa aarligt udskæres og erstattes ved nye Skud fra Roden, som atter bære nogle Aar. De formeres ved Stiklinger, som skæres om Vintren af sidste Aars Skud, med 1 Tomme af forrige Aars Træ ved, indslaas i Jorden, og stikkes om Foraaret tidligt paa et Bed saa dybt, at der kun bliver 4—5 Øjne over Jorden. De formeres ogsaa ved Aflægning, idet man bøjer de nederste Grene ned i Jorden ved en Krog, efterat have gjort et Indsnit paa Undersiden af dem, hvorpaa de dækkes med Jord. De store spanske Ribs ere de bedste.

Hindbærbusken plantes i Rader med 2 Alens Mellemrum og 1 Alens Afstand mellem Planterne. Disse erholdes ved Rodskud, som ved Plantningen studses halvt ned. De Skud, som have baaret om Somren, gaa ud og maa derfor bortskæres om Vintren, for at give Plads for Sommerskuddene, der skulle bære det kommende Aar. Af disses beholdes kun 5—6 af de kraftigste ved hver Busk, og Enden skjæres af dem ned til de stærke Øjne. Hindbærbusken foretrækker en fugtig, lermuldet, næringsrig Jord, der bør kulegraves før Plantningen og gjødes hvert 3die Aar. Om Efteraaret graves mellem Rækkerne og Jorden renses; thi om Foraaret maa den kun rives over. De taale nogen Skygge. Gode Sorter ere: Antwerpner Hindbær, Paragon, Falstaff og det stedsebærende.

III.

Frugtens Anvendelse.

Frugtens Anvendelse. Foruden at den raa Frugt kan sælges med betydelig Fordel og paa mange Maader anvendes i Husholdningen, kan den desuden behandles ved Tørring, Syltning og Mosttilberedning, saa at den kan opbevares i flere Aar.

Tørret Frugt kan benyttes til Madlavning, naar den friske

er opbrugt, og tilberedes lettest paa følgende Maade. Man vælger dertil nedfalden Frugt og saadanne Sorter, der ikke holde sig længe. Æbler og Pærer skæres i 4—6 Stykker, Kjernehuset udtages og Stykkerne trækkes paa stærke Traade, som ophænges paa et varmt solrigt Sted i det Fri, helst i Træk og beskyttede mod Regn, f. Eks. under Tagskægget eller indenfor et aabentstaaende Loftsvindue. September er den bedste Maaned hertil. Naar de efter 2—3 Uger ere halvtørrede, lægges de ind i Bagerovnen, efterat der er bagt, for at tørres fuldstændigt, indtil Saften er bortdunstet. Har man ingen Bagerovn, kunne de ogsaa tørres i en Komfurovn eller ovenpaa Komfuret, ja i godt Vejr alene i Luften. Kirsebær og Blommer kunne kun tørres i Ovn, men taale ej stærk Varme, hvorfor der kan hængaa flere Dage inden de ere fuldkommen tørre. Al tørret Frugt maa opbevares paa et tørt Sted.

Most laves bedst om Efteraaret, og man benytter dertil Æbler og Pærer, som ikke kunne gemmes og ere rige paa Saft af en syrlig-sød, helst lidt sammensnærpande krydret Smag. Frugten maa ikke være fordærvet og den maa have ligget saalænge, at den er fuldkommen eftermodnet. Efterat være stødt til Mask i et dybt Trug af en udhulet Stamme, henstaar Masken i 12—24 Timer, hvorpaa den fyldes i Poser af grovt Lærred, hvorigjennem Saften udpresses. Dette sker ved at lægge Posen paa et tyndt Lag Rughalm i et Trug, som maa være forsynet med et Afløbshul. Posens Størrelse maa rette sig efter Trugets, for at den ikke skal briste under Presningen. Paa Posen anbringes en Træklods, og paa denne presses med en Stang, der med den ene Ende stikkes ind i et Hul i Væggen eller i en Ring, medens man tvinger den anden Ende nedad. Saften opsamles i et Kar under Afløbshullet og henstaar roligt i 24 Timer for at bundfældes, hvorpaa den øses over paa et Anker, der helst tidligere har været benyttet til Most eller Vin. Dette lægges paa et varmt Sted for at gjære ovenud af Spundshullet. Gjæringen varer 2—3 Uger, og saasnart den er forbi, efterfyldes Ankret med afgjæret Most (denne kan tages af en Dunk, som man har fyldt samtidig med Ankret og ladet staa og gjære uden Prop), og tilspundses forsvarligt. Det henhænges derpaa paa et koldt Sted, hvor der ikke maa stødes til det. Efter en Maanedes Forløb er Mosten brugelig og kan drikkes fra Ankret eller tappes paa Flasker. Er Saften ikke sød nok, naar den fyldes paa Ankret, kan man tilsætte noget Sukker, omtrent 1 Pd. til 20 Potter, men det maa først koges til Sirup og hældes paa Ankret førend Mosten. Dennes Velsmag beror meget paa, at den hverken

er for sød eller for sur. Varmer man Mosten forinden man hælder den paa Ankret og tilsætter lidt fransk Brændevin (1 Pot til 20 Potter), samt lader den ligge i et halvt Aar forinden Aftapningen, bliver den stærkere og mere lig Vin. Pære- og Æblesaft blandede sammen give ofte en god Most.

Eddike. Mosten af nedfalden og stødt Frugt kan laves til Eddike. Man lader den gjære i et fladt Kar ligesom Øl og tilsætter nogen Vineddike, naar den hældes paa Ankret, som henlægges uden Tilspundsning til al Gjæring er forbi.

Sjette Afsnit.

Om Blomster (Sirplanter).

I.

Blomster.

De fleraarige (perennerende) Blomster koste mindst Ulejlighed, da de kunne staa paa samme Sted i flere Aar og passe sig selv. Hvert 4de eller 5te Aar maa de dog optages, renses for Ukrudt og omplantes, men forinden maa Bedene gjødes. Som nogle af de smukkeste kan nævnes: perennerende Ridderspore, Venusvogn (Aconitum), Gyldenris, Monard, Fingerbøl, perennerende Phlox, Lupin og Asters; disse ere høje. Lavere ere: Iris, Lychnis (brændende Kjærlighed), Pæon, Akeleje og Nellike. Ganske lave og brugelige til Indfatning ere: Auriklen og Primulaen. Til de fleraarige Planter hører ogsaa Løg- og Knoldvæksterne f. Eks. Kejserkronen, Tulipanen, Vintergækken, Hyacinthen, Paaske- og Pintsellilien, Krokus o. s. v., der næsten alle blomstre tidligt. Løgvæksterne bør optages hvert 3die eller 4de Aar, naar de ere visne, og glemmes paa et Loft indtil de igjen lægges i Oktober, 4—5 Tommer dybt, efter at Bedene ere rensede og gjødede med gammelt Møg.

De toaarige Blomster, som Stokrosen og Natviolen, blomstre først det andet Aar efterat de ere saade og gaa da som oftest ud. De saas om Foraaret paa et Bed og henplantes om Efteraaret eller næste Foraar der, hvor de skulle blomstre.

Sommerblomsterne ere etaarige. De fleste saas straks paa

Blivestedet, og enkelte, som have en lang og tynd Rod f. Eks. Resedaen lykkes da bedst. En stor Del af dem taale dog Omplantning, og enkelte, som Asters og Levkøjer, lykkes bedst efter en saadan. De saas da i Rader paa en Drivbænk, Rabat eller et varmt liggende Bed med let muldet Jord, midt i April, og henplantes i Slutningen af Maj, hvor de skulle blomstre. En Del, som Reseda, Morgenfrue, Escholtzia, Stedmodersblomst o. s. v., saa sig selv, og komme hvert Aar igjen paa samme Sted. Som nogle af de haardføre og længst blomstrende Sommerplanter skulle anføres: Gule: Escholtzia californica, Sanvitalia procumbens, Tagetes patula og erecta, (Fløjelsblomst), og Morgenfrue; — Lyserøde: Saponaria multiflora og Silene pendula ruberrima; — Mørkerøde: Senecio elegans, Linum grandiflorum, Scabiosa atropurpurea: — Blaa: Anagallis coerulea, Convolvulus tricolor og Lupinus nanus; — Hvide: Oenothera the Bride, Iberis amara og odorata; — Flerfarvede: Zinnia elegans, Ridderspore, Sommerlevkøj og Stedmodersblomst. — Ipomæa, Nasturtium, Pralbønner og Lathyrus ere slyngende eller klattrende og længeblomstrende. De saas alle sidst i April eller først i Maj. En Del af vore smukkeste, længst og rigeligst blomstrende **Haveblomster** ere **kælua** og **taale ikke Frosten om Vintren**, samt ere vanskelige at formere ved Frø, f. Eks. Georginer, Fuchsia, Verbener og Pelargonier (Skarlagen P.); de kunne udplantes om Foraaret efter Nattefrostens Ophør sidst i Maj, og man sætter da Stiklinger af dem om Somren i Smaapotter til Overvintring eller indplanter atter de gamle Planter sidst i September. Georgineknoldene kunne dog, naar de ere godt tørrede, glemmes Vintren over paa et frostfrit Sted, som i en Stald, eller paa Loftet op til Skorstenen, nedlagte i en Kasse med tørt Sand, der dækkes til med Halm i stræng Frost; de deles og udplantes i Maj. Fuchsiaer kunne overvintre paa Friland under et godt Dække af Blade eller Mos.

II.

Blomstrende Buske.

Blandt de mange **smuktblomstrende Buske** er Rosen den skjønneste. Den forlanger en god Jord og en aarlig Udskjæring af de gamle svage Grene, for at give Plads og Kraft til de unge og stærke, som komme frem nedenfor de første eller fra Roden; de blomstre da ofte rigeligt. Af de andre haardføre Buske passe de lavere, som Spiræaarterne, de lave Guldregn, Coronilla, Deutzia, Hype-

ricum, Mahonia (stødsegrøn), Potentilla, Snebær, Blodribs, Guldribs, persisk og kinesisk Syren og Veigeliaarterne, bedst for den mindre Have. Af de større Buske anbefales Syren, Jasmin, Sneboldtræ og Guldregn.

III.

Græspladse.

Ved **Græspladse** eller Græsplæner er det Hovedsagen at Jorden er god — let og muldet —, og at der anvendes den nødvendige Omsorg paa Vedligeholdelsen, idet de i Forsomren slaas mindst en Gang hver 8de eller 14de Dag efter Vejrliget og Græssets Vækst. Alle Blade afrives om Efteraaret. Ved Saaningen kan man bedst benytte Høfrø, (Affald fra Høet), fra høje Enge eller Skovsletter, efterat det er rensat. Det indeholder nemlig flere forskellige Græsarter, som godt trives sammen, og ere haardførere end Rajgræs, der vel giver den smukkeste Græsplads, men ofte gaar ud om Vintren Pladsen maa jævnes godt forinden Saaningen, og naar Frøet er hakket ned, tromles, bankes (klappes) eller trædes Overfladen saa fast som muligt, efterat alle Stenene ere afpillede. Græsfrøet saas tidligt og tykt, omtrent 1 $\frac{1}{2}$ paa 100 Kvadratalen. Naar det er kommet op, maa der luges gjentagne Gange.

Tillæg.

I.

Forklaring til Havetegningen.

Hegnet bestaar af en udvendig Grøft og en Vold indenfor, paa hvilken mod Øst og Vest er plantet en Alnehæk og mod Syd en Tjørnehæk, medens Bygningerne ligge mod Nord. Indenfor Volden er en Række Hindbærbuske, der taale nogen Skygge. Æble- og Pæretræerne ere plantede paa en Rabat paa hver Side af Haven, for at lade den midterste Del aaben til Køkkenurter; de ere lavstammede, og staa med 10 Alens Mellemrum. Vælger man egentlige Dværgtræer, kan der staa 12 paa hver Side. Kirsebær- og Blommetræerne ere plantede ved det sydlige Hegn; de ere med 1 Alens Stamme. Køkkenhaven er delt i 6 ligestore Kvarterer og 2 mindre. I de første følge de forskellige Afgrøder efter hverandre i den Orden, hvori Kvartererne ere numererede og betegnede med de forskellige Vækster for et Aar, saaledes at de hvert 6te Aar vende tilbage til samme Kvarter, og hvert af disse i samme Tidsrum 1 Gang kulegraves og 2 Gange gjødes. Ved denne Inddeling bliver det muligt, at lade Jordbærterne og Skorzonerrodterne veksle med de andre Køkkenurter, saaledes at man først efter 12 Aars Forløb kommer til at plante Jordbær igjen paa samme Sted, idet de efter en Omgang af 6 Aar springe over til den anden Side af Kvarteret fra a. til b. Frugttrærabatten udlægges bedst med Græs, med en fri Runddel omkring hvert Træ eller Busk. Hindbærrabatterne kunne indfattes med en lav Buxbomhæk eller med Salvie og Lavendel; Siderne af Kvartererne kunne indfattes med Syre, Timian, Purløg o. s. v. Rhabarbar og Peberrod kunne ligeledes efter en Del Aar bytte Plads med hinanden. Mellem Frugttræerne plantes Stikkelsbær- og Ribsbuske, som dog med Tiden ville falde bort, naar de første ere helt udvoksede. Det runde Bed foran Huset tænkes beplantet med Roser og udenom disse Reseda, indfattede

med Bellis, Primula eller Aurikler. Pladsene ved Siden af ere Græspladse med Blomsterbede, enkelte højstammede Roser, Georginer, Pæoner eller andre smukke Blomster, og lavt Busket bagved. Foran Lysthuset er ligeledes lavt Busket med Blomsterrabatter foran. Drivbænkene og Plantebedene samt Aspargesbedene omgives med Ligustrumshækker af en Alens Højde. Vil man dyrke mindre af Kartoffler og Kommen, men flere af de paa Nr. 1, 2, 3 anførte Køkkenurter, da kan man lade Selleri træde i Stedet for tidlige Kartoffler paa Nr. 4, og hele Kvarteret kulegrave og gjøde Vintren forud, — Gulerødder i Stedet for Kommen, og Ærter i Stedet for tidlige Kartoffler, hvorved der vindes mere Plads paa Nr. 1, 2, 3 til de derpaa anførte Urter, medens man dog beholder Jordbærrene i det almindelige Sædskitte. Vil man ikke dyrke Jordbær, Kommen og Kartoffler, men lægge mere Vind paa Frugtavlén, kan man lade Midtergangen falde bort, nøjes med 3 Kvarterer midt i Haven, og plante endnu en Række Frugttræer paa hver Side, saaledes som det er antydnet med de to punkterede Linier x og y. Midt imellem begge Rækker Træer kan da plantes en Række Frugtbuske eller dyrkes Jordbær og Kommen, indtil Træerne ere udvoksede.

II.

Beregning over Indtægt og Udgift ved Haven.

Indtægt.

(10 Aar efter Anlægget.)

	Kr.	Øre	Kr.	Øre	
Porrer, 300 Stk. à 1 Øre; Selleri, 225 Stk. à 5 Øre	14	25			Nr.1.
Hovedkaal, Rosenkaal og Blomkaal, 250 Stk. à 5 Øre	12	50			
Agurker (1 Rad), 2 Snese store à 1 Kr. 40 Øre og 3 Snese smaa à 70 Øre.....	4	90			
Hovedsalat, 4 Rækker paa Siderne af Agurkerne, 200 Stk. à 1/2 Øre	1	00	52	65	
Majroer, 12 Snese à 10 Øre; Overjords-kaalrabi, 10 Snese à 10 Øre; Rodpersille, 15 Snese à 15 Øre	4	45			Nr.2.
Skarlotter, 3/4 Skp. à 3 Kr.; Rødløg, 3 Skpr. à 1 Kr. 50 Øre	6	75			
Kruspersille		70			
Rødbeder, 3 Skpr. à 50 Øre; Pastinak, 2 Skpr. à 50 Øre	2	50			
Gulerødder, Karotter, 12 Skpr. à 50 Øre..	6	00	20	40	Nr.3.
Stangbønner, 1000 Stk. à 40 Øre pr. Hundr. Krybbønner, 800 Stk. à 25 Øre pr. Hundrede	4	00			
6 Bede Ærter, 15 Skpr. à 1 Kr. 40 Øre; — tidlige Kartofler (3 Rækker), 5 Skpr. à 70 Øre	2	00			
	24	50	50	50	
Skorzoner, 400 Stk. à 1 Kr. pr. Hundrede. Jordbær, 12 Rækker, 8 L $\mathcal{L}$ à 6 Kr. pr. L $\mathcal{L}$. Kommen, 2 Skpr. à 4 Kr.	60	00			Nr.4, 5, og 6.
Kartofler, tidlige, 15 Skpr. à 70 Øre	10	50			
— sildige, 20 Skpr. à 50 Øre	10	00			
Vinterspinat, Kjørvel og Grønkaal efter Jordbærrene og tidlige Ærter	4	00	84	50	
Kjærnefrugt af 12 Træer, 12 Skpr. à 1 Kr. 1 L $\mathcal{L}$ Kirsebær à 2 Kr.; 1 Skp. Blommer à 2 Kr.	12	00			
Frugten af 2 Rækker Hindbær à 85 Al., 4 1/2 L $\mathcal{L}$ à 4 Kr.	4	00			
Stikkelsbær af 9 Buske, 9 Skpr. à 1 Kr. .	18	00			
Ribs og Solbær af 9 Buske, 8 L $\mathcal{L}$ à 1 Kr.	9	00			
Asparges, 800 Stkr. a 1 Kr. 70 Øre pr. Hundr.	8	00			
Peberrod, 1 L $\mathcal{L}$ à 15 Øre pr. $\mathcal{L}$; Rhabarbar, 200 Stilke à 1 Kr. 40 Øre pr. Hundrede.	15	60			
	5	20	69	80	
Indtægt..	Kr.	—	237	85	
derfra Udgift..	„	—	98	65	
giver i Overskud..	Kr.	—	139	20	

Udgift.

	Kr.	Øre	Hvert af de 6 Kvarterer er 42 □ Favne (Kvadrat Favne).
Kulegravet Nr. 4 a om Vintren og b først i August. = 42 □ Favne à 10 Øre	4	20	
Om Foraaret grave, rense og rive Nr. 1, 2, 3 og 4 og Nr. 6 b = 189 □ Favne à 5 Øre	9	45	
Ligesaa Nr. 7, 8, 9, og 10 samt Plantebedene = 28 □ Favne à 5 Øre	1	40	
Ligesaa efter tidlige Ærter til Grønkaal 11 □ Favne og Nr. 6 a efter Jordbær 21 □ Favne til Spinat og Kjørvel, ialt 52 □ Favne à 5 Øre	1	60	
Aspargesbedene at gjøre istand om Foraaret	1	30	
Vintergrave Nr. 1, 2, 3, 4 og 5 a, 6 b, 7 og 8, ved Hindbærrene og Aspargesbedene, samt 9, 10 og Plantebedene = c. 250 □ Favne à 2 Øre	5	00	
60 Arbejdsdage i Løbet af Foraaret og Somren... til Saaning, Plantning, Rengjøring, Urters Op- tagning o. s. v.*) à 70 Øre.....	42	00	
6 Arbejdsdage i Løbet af Vintren til Spredning af Gødning, Hækkernes Klipping, Træbeskjæring o. s. v. à 1 Kr.....	6	00	
Til Frø, Planter og Værktøj	6	00	
6 Læs Gødning à 3 Kr.	18	00	
Bønnestager, 100 Stk. (bruges i 5 Aar) à 5½ Kr. pr. Hundrede (aarlig 70 Øre)		70	
Ærteris	5	00	
Summa Kr.	98	65	

*) Fruentimmer og Børn.

